

A — Arbejdet ved Retten i Første Instans i 2004

ved Rettens præsident, Bo Vesterdorf

De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans har i 2004 gennemgået en vigtig udvikling, som vil gå over i den europæiske retsinstans' historie.

For det første har udvidelsen af Den Europæiske Union med ti nye stater betydet, at ti nye dommere er tiltrådt ved Retten i Første Instans: E. Cremona, O. Czúcz, I. Wyszniowska-Białecka, I. Pelikánová, D. Šváby, V. Vadapalas, K. Jürimäe, I. Labucka og S. S. Papasavvas aflagde ed den 12. maj 2004; V. Trstenjak aflagde ed den 7. juli 2004.

For anden gang i Rettens historie er antallet af dommere, som oprindeligt var på 12, blevet udvidet. Der er således fremover 25 medlemmer af Retten, én fra hver medlemsstat.

Mandaterne for flere medlemmer af Retten, heraf visse nyligt udnævnte, udløb den 31. august 2004. Ved afgørelse af 14. juli 2004 har repræsentanterne for Den Europæiske Unions medlemsstaters regeringer, for perioden fra den 1. september 2004 til den 31. august 2010, genudnævnt følgende medlemmer: B. Vesterdorf, V. Tiili, J. Azizi, M. Jaeger, A.W.H. Meij, M. Vilaras, M.E. Martins de Nazaré Ribeiro, F. Dehousse, O. Czúcz, I. Wyszniowska-Białecka, D. Šváby, K. Jürimäe og S.S. Papasavvas.

Som følge af udvidelsen af Den Europæiske Union er Rettens procesreglement blevet ændret således, at antallet af dommere i den store afdeling er blevet forhøjet fra 11 til 13 (EUT 2004 L 127, s. 108). Bestemmelserne vedrørende processprogene er ligeledes blevet ændret, således at søgsmål siden den 1. maj 2004 kan anlægges på 21 forskellige sprog – 20 officielle sprog og irsk – (EUT 2004 L 132, s. 3).

Rettens organisation og virke er blevet tilpasset for at opfylde de behov, der følger af et større antal dommere. Foreløbig er de nye dommere, for perioden fra den 1. maj til den 31. august 2004 blevet optaget i de fem eksisterende afdelinger bestående af tre dommere. Hver afdeling er således blevet udvidet med to dommere og er dermed blevet en udvidet afdeling. Dernæst har Retten besluttet at bevare denne struktur med fem afdelinger bestående af fem dommere i retsåret 2004/2005. Heraf følger, at hver af de fem afdelinger i dette retsår vil blive sat af tre dommere i to særskilte og forudbestemte afdelinger med afdelingsformanden som formand.

Fire af de fem afdelinger bestående af fem dommere har en formand, som er blevet valgt af de andre dommere i september 2004 for en periode på tre år, nemlig Jaeger, Pirrung, Vilaras og Legal. Valget af afdelingsformænd, som for første gang fandt sted den 10. september 2004 i henhold til artikel 15 i Rettens procesreglement, er en følge af ikrafttrædelsen af den nye protokol vedrørende statuten for Domstolen den 1. februar 2003 (artikel 50).

Formanden for den femte afdeling bestående af fem dommere er Rettens præsident, som blev genvalgt for tre år (dvs. indtil den 31.8.2007) den 8. september 2004. Da Rettens præsident ikke deltager i en afdeling bestående af tre dommere, har denne en dommer som formand, nemlig Cooke.

Dernæst er gennemførelsen af de reformer, som blev gjort mulige ved Nice-traktaten, blevet påbegyndt. Det bestemmes i EF-traktatens artikel 225, som ændret ved Nice-traktaten, der trådte i kraft den 1. februar 2003, at Retten har kompetence til som første instans at træffe afgørelse i alle direkte søgsmål, bortset fra søgsmål, der henvises til en særlig retsinstans, eller søgsmål, der i henhold til statutten er forbeholdt Domstolen.

Rådet har dels ændret protokollen vedrørende statutten for Domstolen, dels besluttet at oprette en »særlig retsinstans«.

For det første vedtog Rådet den 26. april 2004 afgørelse 2004/407/EF, Euratom om ændring af artikel 51 og 54 i protokollen vedrørende statutten for De Europæiske Fællesskabers Domstol (EUT L 132, s. 5, berigtigelse EUT L 194, s. 3). Som følge af den nye fordeling af direkte søgsmål mellem Domstolen og Retten fra den 1. juni 2004 henhører annullations- og passivitetssøgsmål, som medlemsstaterne har anlagt, og som er rettet mod en retsakt udstedt af Kommissionen eller Kommissionens undladelse¹, under Rettens kompetence. Det samme gælder for søgsmål, som er anlagt af medlemsstaterne, og som vedrører:

- Rådets beslutninger vedrørende statsstøtte
- retsakter vedtaget af Rådet i medfør af en rådsforordning om handelspolitiske beskyttelsesforanstaltninger
- Rådets retsakter, hvorved det direkte udøver gennemførelsesbeføjelser
- Den Europæiske Centralbanks retsakter.

På grund af den nye kompetencefordeling med hensyn til direkte søgsmål er sager, som oprindeligt var anlagt ved Domstolen, men hvori den skriftlige forhandling endnu ikke er afsluttet, blevet overført til Retten, hovedsageligt inden for områderne statsstøtte og EUGFL.

For det andet har Rådet for Den Europæiske Union den 2. november 2004 vedtaget afgørelse 2004/752/EF, Euratom om oprettelse af en ret for EU-personalesager (EUT L 333, s. 7). Denne reform, der ligeledes blev gjort mulig ved Nice-traktaten (artikel 220 EF og 225 A EF; artikel 136 CEEA og 140 B CEEA; se også erklæring nr. 16 til Nice-traktaten), var ønsket af Retten på grund af dette sagsområdes særlige karakter og den arbejdsbyrde, som anvendelsen af bestemmelserne i den nye vedtægt for tjenestemænd forventes at medføre. Denne nye særlige retsinstans, som består af syv dommere, skal pådømme sager i forbindelse med udøvelsen af Den Europæiske Unions offentlige tjeneste. Denne kompetence udøves for tiden af Retten. Retsinstansens afgørelser vil kunne appelleres til Retten, men kun for så vidt angår retsspørgsmål, og under særlige omstændigheder atter appelleres til Domstolen på de betingelser, der er fastsat i protokollen vedrørende statutten. Den skulle påbegynde sit arbejde i løbet af 2005.

¹ Med undtagelse af Kommissionens retsakter vedrørende et tættere arbejde inden for EF-traktatens rammer.

Endelig giver statistikkerne vedrørende år 2004 anledning til visse bemærkninger. Det stigende antal nye sager, som har kunnet konstateres gennem en årrække, er nu oppe på 536 (mod 466 i 2003). Denne stigning skyldes delvist, at Retten siden den 1. juni 2004 har haft kompetence til at påkende direkte søgsmål anlagt af medlemsstaterne (jf. forklaringen ovenfor). I denne henseende har Retten modtaget yderligere 48 sager, hvoraf 21 sager er blevet henvist fra Domstolen, og 27 nye sager er blevet indbragt af medlemsstaterne. Antallet af sager vedrørende EF-varemærker forsætter med at stige i absolutte tal (der er blevet anlagt 110 sager, dvs. 10 sager flere end i 2003) og udgør 21% af det samlede antal indbragte sager. Personalesager er, som det har været tilfældet siden 2000, stadig dominerende: Der er blevet anlagt 146 nye sager (27% af det samlede antal indbragte sager).

Antallet af afsluttede sager, 361, er tæt på tallet for 2003 (339), idet det skal præciseres, at 76% af sagerne blev afsagt af afdelinger bestående af tre dommere, 18% af afdelinger bestående af fem dommere og 4% af Retten sat af en enkelt dommer. Det må derfor konstateres, at udvidelsen af antallet af dommere endnu ikke har gjort det muligt at øge antallet af afsluttede sager væsentligt.

Antallet af verserende sager har passeret den kritiske grænse på 1 000 sager og omfatter pr. 31. december 2004 1 174 sager. Dette svarer på nuværende tidspunkt til tre års arbejde for Retten.

For så vidt angår sagsbehandlingstiden er denne steget let i forhold til de seneste tre år: I 2004 var den gennemsnitlige sagsbehandlingstid 22,6 måneder for andre sager end dem, der vedrører særlige områder, såsom immaterialret og personalesager.

Et meget begrænset antal sager er blevet behandlet efter hasteproceduren, og kun to sager, ud af tretten begæringer fremsat i løbet af året, er blevet behandlet efter denne procedure.

Udviklingen i retspraksis vil fremgå af de følgende afsnit i rapporten, som behandler henholdsvis søgsmål vedrørende retsakters lovlighed (I), erstatningssøgsmål (II) og begæringer om foreløbige forholdsregler (III).

I. Søgsmål vedrørende retsakters lovlighed

Vurderingen af en sags realitet forudsætter, at sagen kan antages til realitetsbehandling. Nedenstående gennemgang af sager, hvor der blev rejst spørgsmål om, hvorvidt et annullationssøgsmål kunne antages til realitetsbehandling (B), går således forud for gennemgangen af de sager, hvor der blev rejst væsentlige spørgsmål om anvendelsen af materielle retsregler (C-H). Sidstnævnte gennemgås i relation til det område, de

vedrører. Ikke alle de retsområder, der henhører under Rettens kompetence, er omfattet af nedenstående gennemgang, som således ikke er udtømmende ².

En række processuelle spørgsmål er for første gang gengivet under en særskilt rubrik (A), fordi de præciseringer, som visse af disse afgørelser har medført, fortjener at blive fremhævet.

A. Processuelle spørgsmål

1. Udeblivelsesdomme

Afsigelsen af udeblivelsesdomme forekommer yderst sjældent. Det forudsætter nemlig, at en sagsøgt, som er lovligt indstævnt, ikke svarer på stævningen i de foreskrevne former og inden for de fastsatte frister, og at sagsøgeren fremsætter begæring om, at Retten afsiger dom efter hans påstande.

Det er under iagttagelse af disse bestemmelser, at Retten afsagde dom efter fem bankers påstande, da Kommissionen ikke havde afgivet svarskrift inden for den fastsatte frist. Bankerne var blevet pålagt en bøde for deres deltagelse i en aftale om bankgebyrer for veksling af eurozonesedler. Ved domme af 14. oktober 2004, *Bayerische Hypo- und Vereinsbank mod Kommissionen* (sag T-56/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), *Dresdner Bank mod Kommissionen* (sag T-44/02, ikke trykt i Samling af Afgørelser), *Vereins- und Westbank mod Kommissionen* (sag T-54/02, ikke trykt i Samling af Afgørelser), *Deutsche Verkehrsbank mod Kommissionen* (sag T-60/02, ikke trykt i Samling af Afgørelser) og *Commerzbank mod Kommissionen* (sag T-61/02, ikke trykt i Samling af Afgørelser), annullerede Retten Kommissionens beslutning ³ efter at have fastslået, at sagsøgernes påstande forekom begrundede. Retten fandt, at de af sagsøgerne anførte forhold i stævningen gjorde det muligt at fastslå, at der ikke var ført tilstrækkelig bevis for, at der fandtes en aftale om såvel fastsættelse af priserne for veksling af eurozonevalutaer i overgangsperioden som om reglerne for fakturering af disse priser. Det samlede bødebæbeløb, som Kommissionen havde pålagt de fem banker i den annullerede beslutning, var på mere end 100 mio. EUR.

Kommissionen har gjort indsigelse mod disse domme, således som der er åbnet mulighed for i de pågældende bestemmelser.

² Nærværende bidrag omfatter navnlig ikke udviklingen med hensyn til toldsager, da der hovedsageligt er tale om særlige tilfælde, hvor tidligere afgørelser følges (jf. dom af 12.2.2004, sag T-282/01, *Aslantrans mod Kommissionen*, af 21.9.2004, sag T-104/02, *Société française de transports Gondrand Frères mod Kommissionen*, og af 14.12.2004, sag T-332/02, *Nordspedizionieri di Danielis Livio & C. m.fl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). Af samme årsager gennemgås ikke afgørelser vedrørende annullation af beslutninger om nedsættelse eller ophævelse af finansiel fællesskabsstøtte, hvad enten den er blevet tildelt i henhold til Den Europæiske Fond for Regionaludvikling (EFRU) (dom af 14.9.2004, sag T-290/02, *Ascontex mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) eller i henhold til Den Europæiske Udviklings- og Garantifond for Landbruget (EUGFL), Udviklingssektionen (dom af 28.1.2004, sag T-180/01, *Euroagri mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-153/04 P)).

³ Kommissionens beslutning 2003/25/EF af 11.12.2001 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 (sag COMP/E-1/37.919 (ex 37.391) – Bankgebyrer for veksling af eurozonevalutaer – Tyskland (EFT 2003 L 15, s. 1)).

2. Rettens behandling af egen drift af et anbringende angående grundlæggende retsprincipper

Fællesskabets retsinstanser kan, og skal, af egen drift behandle et anbringende, der angår grundlæggende retsprincipper. Et sådan anbringende kan derfor påberåbes af parterne på et hvilket som helst trin af sagen, uanset om det vedrører formaliteten vedrørende søgsmålet eller lovligheden af den anfægtede retsakt.

Retten har således af egen drift efterprøvet, om sagen skal afvises, fordi ufravigelige procesforudsætninger ikke er opfyldt, herunder overholdelse af fristen for sagsanlæg (dom af 28.1.2004, forenede sager T-142/01 og T-283/01, *OPTUC mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), anfægteligheden af en retsakt (kendelse af 29.4.2004, sag T-308/02, *SGL Carbon mod Kommissionen*, og af 13.7.2004, sag T-29/03, *Comunidad Autónoma de Andalucía mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), sagsøgers interesse i at opnå annullation af den anfægtede retsakt (dom af 28.9.2004, sag T-310/00, *MCI mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) og søgsmålskompetence (dom af 7.7.2004, forenede sager T-107/01 og T-175/01, *Sacilor-Lormines mod Kommissionen*, og af 1.12. 2004, T-27/02, *Kronofrance mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

Retten har ligeledes som et anbringende, der angår grundlæggende retsprincipper, efterprøvet et anbringende om tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter, hvortil hører manglende eller utilstrækkelig begrundelse af den anfægtede retsakt (dom af 8.7. 2004, *Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen*, sag T-44/00, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 126 og 210; appelleret (sag C-411/04 P)). Derimod har Retten antaget, at en tilsidesættelse af retten til kontradiktion efter sin art er en subjektiv ulovlighed og derfor ikke udgør en tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter, og spørgsmålet om en sådan tilsidesættelse skal derfor ikke behandles ex officio (dom af 8.7.2004, forenede sager T-67/00, T-68/00, T-71/00 og T-78/00, *JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 425; appelleret (sagerne C-403/04 P og C-405/04 P)).

3. Sagsomkostninger

Når en part taber en sag ved Retten, tilpligtes denne i princippet at bare sine egne omkostninger og betale den anden parts omkostninger. Ifølge Rettens procesreglement er de udgifter, der kan kræves erstattet, begrænset til dels udgifter, som er afholdt med henblik på sagens behandling ved Retten, dels udgifter, som har været nødvendige herfor.

Der gøres ofte indsigelse over størrelsen af de omkostninger, der skal erstattes. Kommissionen fandt således, at de beløb, som advokaterne for selskaberne Airtours og Schneider Electric krævede, efter at Retten havde annulleret beslutningerne om henholdsvis at forbyde, at Airtours overtager selskabet First Choice (dom af 6.6.2002, sag T-342/99, *Airtours mod Kommissionen*, Sml. II, s. 2585), og at Schneider Electric overtager selskabet Legrand (dom af 22.10.2002, sag T-310/01, *Schneider Electric mod Kommissionen*, Sml. II, s. 4071), samt beslutningen om påbud om deling af selskaberne

(dom af 22.10.2002, sag T-77/02, *Schneider Electric mod Kommissionen*, Sml. II, s. 4201), var uforholdsmæssigt store.

I en kendelse af 28. juni 2004, *Airtours mod Kommissionen* (sag T-342/99 DEP, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelse), bemærkede Retten, at det beløb, som Airtours krævede erstattet af Kommissionen, var på mere end 1,7 mio. britiske pund (GBP). Kommissionen havde oprindeligt skønnet Airtours' omkostninger til 130 000 GBP, siden 170 000 GBP.

Med henblik på at fastsætte det beløb, som kan kræves erstattet, fastslog Retten, at det ikke kan udelukkes, når en part beslutter sig for både at lade sig repræsentere af en solicitor og en barrister, at det honorar, som de begge har krav på, kan anses for at være nødvendige udgifter til sagens behandling. Retten var imidlertid af den opfattelse, at det under disse omstændigheder tilkommer Retten at fortage en prøvelse af, i hvilket omfang de pågældende repræsentanternes samlede ydelser var nødvendige for forløbet af den retlige procedure, og at sikre sig, at benyttelsen af de to forskellige former for repræsentanter ikke har medført en unødvendig fordobling af omkostningerne. Dette var delvist tilfældet i den pågældende sag.

Retten fandt ligeledes, at den omstændighed, at de vurderinger, som Kommissionen foretager inden for rammerne af fusionskontrollen, hovedsageligt er af økonomisk karakter, kan berettige, at der søges bistand hos advokater eller økonomiske sagkyndige, der er specialiseret inden for det pågældende område, idet de supplerer sagførernes arbejde, hvilket således giver anledning til omkostninger, der kan godtgøres. Disse omkostninger blev ikke desto mindre af Retten anset for at være for høje.

Endelig udtalte Retten, at, når en sagsøger er momspligtig – hvilket gjorde sig gældende for Airtours' vedkommende – har sagsøgeren ret til at få den moms, der er betalt af de indkøbte varer og tjenesteydelser, tilbagebetalt fra skattemyndighederne. Da denne afgift ikke har karakter af en omkostning for sagsøgeren, kan den pågældende ikke anmode om at få tilbagebetalt den moms, der er betalt af de sagsomkostninger, der kan godtgøres hos Kommissionen.

Henset til disse betragtninger, til sagens betydning i relation til de fællesskabsretlige konkurrenceregler, til de mange komplicerede økonomiske og juridiske spørgsmål, som de sagkyndige rådgivere har måttet tage stilling til, til den økonomiske betydning, som sagen har haft for Airtours, samt til omfanget af det arbejde, som retssagen har påført de juridiske og økonomiske rådgivere, fastsatte Retten de samlede sagsomkostninger, som Airtours skulle have godtgjort, til knap 490 000 GBP.

Ved kendelse af 29. oktober 2004, sag T-310/01 DEP, *Schneider Electric mod Kommissionen*, der endnu ikke trykt i Samlingen af Afgørelser, fastsatte Retten det beløb, som Schneider Electric skulle have tilbagebetalt, idet Kommissionen havde afvist at betale det beløb på 830 000 EUR, som Schneider Electric havde fremsat krav om ved afslutningen af den sag, der førte til annullation af Kommissionens afgørelse om at forbyde fusionen mellem Schneider Electric og Legrand. Beløbet skulle hovedsageligt dække honorarer til sagsøgerens rådgivere samt disses udlæg.

Uanset at Retten anerkendte sagens særdeles komplicerede karakter, de betydelige økonomiske interesser, som sagsøgeren havde i sagens udfald, sagens betydning for fællesskabsretten og den komplekse karakter af de økonomiske og juridiske spørgsmål,

der var rejst under sagen, fandt Retten, at det antal arbejdstimer, som advokaterne havde angivet lå til grund for deres krav, var for højt. Henset til samtlige disse omstændigheder blev de samlede sagsomkostninger nedsat til 420 000 EUR.

På baggrund af samme overvejelser blev sagsomkostningerne vedrørende sagen om foreløbige forholdsregler og vedrørende den sag, der førte til annullation af den afgørelse, hvorved Schneider var blevet pålagt på én gang at overdrage deres aktiver i Legrand, der var vurderet til over 830 000 EUR, fastsat til næsten 427 000 EUR (kendelse af 29.10.2004, sag T-77/02 DEP, *Schneider Electric mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

B. Formaliteten vedrørende søgsmål anlagt i medfør af artikel 230 EF

Artikel 230, stk. 4, EF bestemmer, at »[e]nhver fysisk eller juridisk person kan [...] indbringe klage over beslutninger, der retter sig til ham, samt over beslutninger, som, skønt de er udfærdiget i form af en forordning eller en beslutning rettet til en anden person, dog berører ham umiddelbart og individuelt«.

I artikel 230, stk. 5, EF bestemmes, at et annullationssøgsmål skal indgives inden to måneder, efter at retsakten, alt efter sin art, er offentliggjort eller meddelt klageren eller, i mangel heraf senest to måneder efter, at klageren har fået kendskab til den.

1. Retsakter, der kan gøres til genstand for et søgsmål

Ifølge fast retspraksis foreligger der alene retsakter eller beslutninger, der kan gøres til genstand for et annullationssøgsmål i medfør af artikel 230 EF, når foranstaltningerne har retligt bindende virkninger, som kan berøre sagsøgerens interesser gennem en væsentlig ændring af hans retsstilling.

Som Retten har bemærket i kendelse af 29. april 2004, sag T-308/02, *SGL Carbon mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i samling af afgørelser, er en retsakt, der blot stadfæster en tidligere afgørelse, der er blevet endelig, ikke en anfægtelig retsakt. Dette gælder for en retsakt, der ikke føjer noget nyt til en tidligere afgørelse, og som ikke udstedes efter en fornyet undersøgelse af situationen for adressaten for denne afgørelse. Retten præciserede imidlertid, at man ikke kan tage stilling til, om en retsakt er udtryk for en stadfæstelse eller ej, udelukkende på grundlag af dens indhold set i forhold til indholdet af den tidligere afgørelse, som den stadfæstede. Man skal nemlig også vurdere den nærmere karakter af den anfægtede retsakt i forhold til karakteren af den anmodning, som denne retsakt tager stilling til. Navnlig hvis der ved retsakten tages stilling til en anmodning, hvori det gøres gældende, at der foreligger nye og væsentlige faktiske omstændigheder, og hvorved administrationen anmodes om at foretage en fornyet vurdering af den tidligere situation, kan denne retsakt ikke anses for blot at stadfæste den tidligere afgørelse, for så vidt som der deri tages stilling til disse omstændigheder, og der således føjes noget nyt til den tidligere afgørelse. Retten fandt, at det var med rette, at Kommissionen havde anført, at den skrivelse, som den havde sendt til

sagsøgeren, ikke havde karakter af en beslutning, idet de økonomiske oplysninger, som sagsøgeren havde fremlagt – selv om de var nye – ikke i væsentlig grad kunne ændre sagsøgerens retsstilling, således som den var på tidspunktet for den tidligere beslutning, der var blevet endelig.

Retten fastslog i øvrigt, at når den anfægtede retsakt inden for rammerne af et annullationssøgsmål har en bebyrdende karakter, skal den vurderes på baggrund af den anmodning, som den udgør et svar på. En fællesskabsinstitutions afvisning af at tilbagetrække eller ændre en retsakt kan navnlig i sig selv kun udgøre en retsakt, hvis retsmæssighed kan efterprøves i medfør af artikel 230 EF, når den retsakt, som fællesskabsinstitutionen afviser at trække tilbage eller ændre, selv havde kunnet anfægtes i medfør af denne bestemmelse (kendelse af 15.3.2004, sag T-139/02, *Institouto N. Avgerinopoulou m.fl. mod Kommissionen*, og af 13.7.2004, sag T-29/03, *Comunidad Autónoma de Andalucía mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). I denne forbindelse fandt Retten i ovennævnte kendelse i sagen *Comunidad Autónoma de Andalucía mod Kommissionen*, at en skrivelse fra generaldirektøren for Det Europæiske Kontor for Bekæmpelse af Svig (OLAF), hvori generaldirektøren havde meddelt sagsøgeren, at det ikke var muligt at undersøge dennes klage over OLAF's endelige rapport efter en ekstern undersøgelse, hvilken rapport var sendt til de kompetente spanske myndigheder i overensstemmelse med artikel 9 i forordning nr. 1073/1999⁴, ikke kan anses for at være en foranstaltning, der har bindende retsvirkninger, som kan berøre sagsøgerens interesser, for at være en anbefaling eller en udtalelse uden bindende retsvirkninger.

2. Fristen for anlæggelse af søgsmål

Selv om Retten i flere afgørelser har haft anledning til at tage stilling til, om søgsmålsfristen er overholdt (dom af 28.1.2004, forenede sager T-142/01 og T-283/01, *OPTUC mod Kommissionen*, og kendelse af 25.5.2004, sag T-264/03, *Schmoldt m.fl. mod Kommissionen*; appelleret (sag C-342/04 P), endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), er det kendelsen af 9. november 2004 i sagen *FNICGV mod Kommissionen* (sag T-252/03, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), som påkalder sig opmærksomhed.

Retten udtaler i en sag, der var anlagt af Fédération nationale de l'industrie et des commerces en gros des viandes (FNICGV), og hvori der i henhold til artikel 229 EF var nedlagt påstand om ophævelse af den bøde, som sammenslutningen var blevet pålagt af Kommissionen for tilsidesættelse af konkurrencereglerne⁵, at denne artikel i traktaten ikke opregner et »søgsmål med fuld prøvelsesret« som selvstændigt retsmiddel. Bestemmelsen, som fastslår, at »[f]orordninger udstedt af Europa-Parlamentet og Rådet i fællesskab eller af Rådet i henhold til [EF-traktatens] bestemmelser, kan tillægge Domstolen fuld prøvelsesret vedrørende de i disse forordninger omhandlede sanktioner«,

⁴ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1073/1999 af 25.5.1999 om undersøgelser, der foretages af Det Europæiske Kontor for Bekæmpelse af Svig (OLAF) (EFT L 136, s. 1).

⁵ Kommissionens beslutning 2003/600/EF af 2.4.2003 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 (sag COMP/C.38.279/F3 – Fransk oksekød) (EFT L 209, s. 12).

er således ikke nævnt i artikel 225, stk. 1, EF, som affattet ved Nice-traktaten, blandt de retsmidler, der henhører under Rettens kompetence.

Denne fulde prøvelsesret kan kun udøves af Fællesskabets retsinstanser i forbindelse med en prøvelse af EF-institutionernes retsakter, og navnlig i forbindelse med annulationssøgsmål, hvorfor anlæggelsen af et søgsmål med påstand om, at Retten udøver sin fulde prøvelsesret, skal overholde den i artikel 230, stk. 5, EF fastsatte frist, hvilket ikke var tilfældet i det foreliggende tilfælde ⁶.

3. Retlig interesse i søgsmålet

I sagen mellem MCI, tidligere WorldCom, og Kommissionen kunne Retten fastslå, at MCI havde interesse i at opnå annulation af Kommissionens beslutning, hvorved der nedlagdes forbud mod at fusionere med Sprint, selv om beslutningen var blevet vedtaget efter tilbagetrækningen af anmeldelsen.

Retten fastslog i sin dom af 28. september 2004, *MCI mod Kommissionen* (sag T-310/00, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), at sagsøgeren havde interesse i at opnå annulation af en retsakt, hvorved Kommissionen afviste at anse parternes erklæring for en formel tilbagetrækning af anmeldelsen af aftalen, selv om selskabet forgæves forsøgte at forhindre vedtagelsen af beslutningen ved afgivelse af en formel erklæring om, at den anmeldte fusion, som er genstand herfor, var blevet opgivet. Retten tilføjede, at så længe Kommissionens beslutning består, er selskabet retligt forhindret i at fusionere med den anden part i den anmeldte fusion, i hvert fald i den form og på de betingelser, som er angivet i anmeldelsen, såfremt selskabet senere på ny måtte nære ønske herom. Den omstændighed, at sagsøgeren ikke nødvendigvis nærer et ønske herom, eller at selskabet måske ikke fører det ud i livet, er i denne forbindelse en ganske subjektiv omstændighed, som ikke kan tages i betragtning ved vurderingen af, om selskabet har retlig interesse i et søgsmål om annulation af en retsakt, som ubestrideligt har bindende retsvirkninger, som kan berøre sagsøgerens interesser gennem en væsentlig ændring af selskabets retsstilling.

4. Søgsmålskompetence

For så vidt angår betingelserne for, at en sagsøger kan anses for at være umiddelbart berørt af den retsakt, som han påstår annulleret, er det blevet påpeget, at en EF-retsakt vedrører en borger umiddelbart, såfremt den umiddelbart har indvirkning på den pågældendes retsstilling, og såfremt dens gennemførelse ikke overlader noget skøn til adressaterne af denne retsakt, idet gennemførelsen sker rent automatisk og udelukkende i medfør af fællesskabsretsreglerne, uden anvendelse af andre mellemkommende regler. Kendelserne af 15. marts 2004 i sagen *Institouto N. Avgerinopoulou m.fl. mod Kommissionen*, og af 8. juli 2004 i sagen *Regione Siciliana mod Kommissionen* (sag T-341/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-417/04 P)) afviser på grund af manglende søgsmålsinteresse dels det søgsmål med påstand om annulation

⁶ De andre søgsmål, der er rettet mod den i foregående fodnote nævnte beslutning, verserer stadig ved Retten (*Fédération nationale de la coopération bétail et viande mod Kommissionen*, sag T-217/03, og *FNSEA m.fl. mod Kommissionen*, sag T-245/03).

af en beslutning fra Kommissionen til Den Helleniske Republik om godkendelse af et projekt til et operationelt program som omhandlet i forordningen om strukturfonde⁷, der var anlagt af borgere, der ikke figurerede som endelige modtagere af de påtænkte foranstaltninger, og dels det søgsmål om annullation af en beslutning fra Kommissionen til Den Italienske Republik om indstilling af en finansiel støtte fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling (EFRU) vedrørende projektet om en motorvej mellem Messine og Palermo, der var anlagt af den myndighed, som var ansvarlig for gennemførelsen af projektet, nemlig regionen Sicilien. Retten fastslår i disse to kendelser, at de nationale myndigheder råder over et skøn med hensyn til gennemførelsen af de anfægtede retsakter.

For så vidt angår betingelserne for, at en sagsøger kan anses for individuelt berørt af en retsakt, der ikke retter sig til ham, bemærkes, at den nye fortolkning af bestemmelsen om, at sagsøgerne skal være individuelt berørt, i dom af 3. maj 2002, *Jégo-Quéré mod Kommissionen* (sag T-177/01, Sml. II, s. 2365), nu er endelig forkastet. Efter at Domstolen havde stadfæstet sin fortolkning af begrebet individuelt berørt ved dom af 25. juli 2002, *Unión de Pequeños Agricultores mod Rådet* (sag C-50/00 P, Sml. I, s. 6677; se ligeledes Domstolens dom af 1.4.2004, *Kommissionen mod Jégo-Quéré*, sag C-263/02 P, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, hvorved Rettens førnævnte dom af 3.5.2002 annulleredes), har Retten med henvisning til den formulering, som Domstolen opstillede i sin dom af 15. juli 1963, *Plaumann mod Kommissionen* (sag 25/62, Sml. 1954-1964, s. 411, org.ref.: Rec. s. 197), vurderet begrebet individuelt berørt i de sager, som var blevet anlagt for den. En fysisk eller juridisk person kan således kun anses for individuelt berørt af en retsakt, der ikke retter sig til ham, hvis den rammer ham på grund af visse egenskaber, som er særlige for ham, eller på grund af en faktisk situation, der adskiller ham fra alle andre og derfor individualiserer ham på lignende måde som adressaten.

Når en juridisk person, der anlægger et annullationssøgsmål, er en sammenslutning af virksomheder, har sammenslutningen, når den har deltaget i proceduren, der har ført til vedtagelsen af den anfægtede retsakt, søgsmålskompetence i mindst tre situationer: Når en retsforordning udtrykkeligt indrømmer sammenslutningen en hel række proceduremæssige faciliteter; når sammenslutningen er individualiseret på grund af, at dens egne interesser som sammenslutning er berørt, især fordi dens forhandlerposition blev berørt ved den retsakt, som påstås annulleret; eller når den varetager interesserne for virksomheder, som selv ville have søgsmålskompetence. I kendelser af 10. maj 2004, *Bundesverband der Nahrungsmittel- und Speiseresteeverwertung og Kloh mod Parlamentet og Rådet* (sag T-391/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) og *Schmoldt m.fl. mod Kommissionen*, afviste Retten navnlig at anerkende, at de sagsøgende sammenslutninger havde haft en forhandlerposition, der var klart afgrænset og tæt forbundet med selve genstanden for den anfægtede retsakt.

a) *Beslutninger*

På området for statsstøtte vedrører sagerne hovedsageligt annullation af en beslutning vedtaget uden at iværksætte den formelle undersøgelsesprocedure i henhold til artikel

⁷ Rådets forordning (EF) nr. 1260/1999 af 21.6.1999 om vedtagelse af generelle bestemmelser for strukturfondene (EFT L 161, s. 1).

88, stk. 2, EF, eller en beslutning vedtaget efter afslutning af proceduren. Da disse beslutninger er adresseret til den berørte medlemsstat, skal virksomheden, der ikke er adressat herfor, bevise, at den er direkte og individuelt berørt af denne retsakt.

Når Kommissionen i forbindelse med en foreløbig undersøgelse, men uden at iværksætte den formelle undersøgelsesprocedure, fastslår, at en statsstøtte er i overensstemmelse med fællesmarkedet, skal de interesserede parter efter artikel 88, stk. 2, EF, som nyder garantierne i den formelle undersøgelsesprocedure, når den iværksættes, anses for individuelt berørt af beslutningen, hvori dette fastslås.

I dom af 16. marts 2004, *Danske Busvognmænd mod Kommissionen* (sag T-157/01, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), tillagdes en brancheorganisation, som varetager interesserne for de fleste danske busvirksomheder, status som interesseret part med den begrundelse, at organisationen var klager i forhold til Kommissionen, at dens indlæg havde påvirket forløbet af den administrative procedure, og at i hvert fald nogle af de virksomheder, som er medlemmer af den sagsøgende brancheorganisation, er i konkurrence med det selskab, som har modtaget den omtvistede støtte.

I dom af 1. december 2004, *Kronofrance mod Kommissionen* (sag T-27/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), fastslog Retten, at sagsøgeren, som havde fremsat et anbringende om manglende iværksættelse af den formelle undersøgelsesprocedure, faktisk var en interesseret part i betragtning af, at sagsøgeren som konkurrent fremstillede de samme produkter som den virksomhed, der modtog støtte, og at der faktisk var en overlapning mellem deres markedsføringsområder.

I dom af 13. januar 2004, *Thermenhotel Stoiser Franz m.fl. mod Kommissionen* (sag T-158/99, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), kunne sagsøgerne, der driver hoteller i en ferieby i i delstaten Steiermark (Østrig), anfægte lovligheden af Kommissionens beslutning, hvorved offentlig støtte til bygning af et luksushotel i samme by blev erklæret forenelig med fællesmarkedet. Retten bemærkede, at sagsøgerne konkurrerer direkte med det hotel, der modtager den pågældende støtte, og at den anfægtede beslutning anerkender, at sagsøgerne er konkurrenter.

I disse tre sager blev det fastslået, at de sagsøgende virksomheder som interesserede parter efter artikel 88, stk. 2, EF var individuelt berørt af de beslutninger, hvorved støtten blev erklæret forenelig efter afslutningen af den foreløbige undersøgelse. Med hensyn til omfanget af prøvelsen skal det dog bemærkes, at Retten i en sag undersøgte samtlige annullationsanbringender, der skulle godtgøre, at Kommissionen ulovligt havde afholdt sig fra at iværksætte den formelle undersøgelsesprocedure (dom i sagen *Thermenhotel Stoiser Franz m.fl. mod Kommissionen*), hvorimod den i en anden sag annullerede beslutningen om godkendelse af en støtte efter prøvelse af realiteten (dom i sagen *Danske Busvognmaend mod Kommissionen*).

Når den anfægtede beslutning er blevet vedtaget efter afslutning af den formelle undersøgelsesprocedure i artikel 88, stk. 2, EF, er det ikke tilstrækkeligt, at en virksomhed er en interesseret part for at kunne anses for individuelt berørt på samme måde som beslutningens adressat. Ifølge retspraksis berører en sådan beslutning individuelt de virksomheder, som indgav den klage, der gav anledning til denne procedure, og som har kunnet fremsætte bemærkninger, der har været afgørende for forløbet af undersøgelsen,

såfremt deres stilling på markedet er blevet væsentlig påvirket af den foranstaltning, der er genstand for beslutningen.

Under anvendelse af disse kriterier, som Domstolen opstillede i sin dom af 28. januar 1986, *COFAZ m.fl. mod Kommissionen* (sag 169/84, Sml. s. 391), fastslog Retten, at det østrigske selskab Lenzing var individuelt berørt af Kommissionens beslutning om Kongeriget Spaniens statsstøtte til selskabet Sniace, idet det østrigske selskab, der er konkurrent til det støttemodtagende selskab, dels havde indgivet den klage, som gav anledning til iværksættelsen af proceduren, og havde deltaget aktivt heri, dels havde godtgjort, at selskabets stilling på markedet var blevet væsentligt påvirket af den anfægtede beslutning, ved fremlæggelsen af oplysninger om det relevante markeds egenskaber, nemlig et meget begrænset antal producenter, en livlig konkurrence og en stor overkapacitet (dom af 21.10.2004, sag T-36/99, *Lenzing mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-525/04 P)).

Retten fastslog derimod ved kendelse af 27. maj 2004, at Deutsche Post og DHL International, to selskaber, som udøver virksomhed på det italienske marked for posttjenester, der er underlagt fri konkurrence, ikke havde været aktive under den administrative procedure, der gik forud for vedtagelsen af beslutningen vedrørende statsstøtte fra Den Italienske Republik til Poste Italiane. Retten undersøgte således, om den ved denne beslutning tilladte foranstaltning ikke desto mindre i væsentligt omfang kunne berøre selskabernes stilling på det pågældende marked, og konkluderede i mangel af en tilstrækkelig godtgørelse af størrelsen af indgrebet i selskabernes stilling på markedet, at dette ikke var tilfældet (kendelse af 27.5.2004, sag T-358/02, *Deutsche Post og DHL mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-367/04 P)).

b) *Almengyldige retsakter*

Retten undlader ikke at påpege, at selv om artikel 230, stk. 4, EF ikke udtrykkeligt omhandler spørgsmålet om, hvorvidt annulationssøgsmål, der er anlagt af private til prøvelse af almengyldige retsakter, skal realitetsbehandles, kan denne omstændighed ikke i sig selv begrunde, at sådanne søgsmål afvises fra realitetsbehandling.

Retten har ikke desto mindre efter en analyse af spørgsmålet om, hvorvidt private er individuelt berørte af de almengyldige retsakter, hvis lovlighed de anfægter, afvist dette og forkastet søgsmål med påstand om annulation af forordninger (Rettens kendelse af 6.7.2004, sag T-370/02, *Alpenhain-Camembert-Werk m.fl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser⁸), af direktiver (kendelse af 6.9.2004, *SNF mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser⁹; appelleret (sag C-482/04 P)) og af almengyldige beslutninger (kendelsen i sagen *Schmoldt m.fl. mod Kommissionen*).

⁸ Med denne kendelse har Retten afvist et søgsmål om annulation af Kommissionens forordning (EF) nr. 1829/2002 af 14.10.2002 om ændring af bilaget til Kommissionens forordning (EF) nr. 1107/96 for så vidt angår betegnelsen »feta« (EFT L 277, s. 10) som beskyttet oprindelsesbetegnelse.

⁹ Med denne kendelse har Retten afvist et søgsmål om annulation af Kommissionens 26. direktiv 2002/34/EF af 15.4.2002 om tilpasning til den tekniske udvikling af bilag II, III og VII til Rådets direktiv 76/768/EØF om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om kosmetiske midler (EFT L 102, s. 19) for så vidt det begrænser anvendelsen af polyacrylamider i kosmetiske produkter.

C. Konkurrenceregler for virksomheder

Sagerne fra 2004 inden for konkurrenceretten vedrørte navnlig spørgsmål vedrørende Kommissionens procedure og bødefastsættelsen. Rettens afgørelser, der er afsagt i sagerne »grafitelektroder«¹⁰ og »sømløse stålrør«¹¹, vil være genstand for den primære gennemgang.

I sagen, der gav anledning til dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen*, blev de otte amerikanske, tyske og japanske selskaber, der indgik en aftale med henblik på at fastsætte priserne på verdensplan og opdele de nationale markeder og regioner i henhold til princippet om »hjemmemarkedsproducenten« inden for sektoren for grafitelektroder, der primært anvendes i stålproduktionen i elektriske lysbueovne af Kommissionen¹², idømt bøder på i alt ca. 220 mio. EUR, hvor de individuelle bøder varierede mellem 10,3 og 80,2 mio. EUR.

Kommissionen havde i »sømløse stålrør«-sagen pålagt otte producenter (fire europæiske selskaber og fire japanske) af visse sømløse stålrør, der anvendes af olie- og gasindustrien, at betale bøder på i alt 99 mio. EUR, idet de havde tilsidesat artikel 81 EF¹³. Ifølge Kommissionen havde selskaberne indgået en aftale, hvorefter den enkelte virksomhed afstod fra at sælge rør med standardgevind og visse typer projektledningsrør på hjemmemarkedet for et andet selskab i aftalen.

De retssager, der er anlagt (af syv selskaber i henholdsvis »grafitelektrode«-sagerne og sagerne om de »sømløse stålrør«), gør det muligt at fastslå og derved konstatere, idet de bekræftede en allerede observeret tendens, nemlig, at selskaberne dømt for overtrædelse af artikel 81 EF, ikke eller i hvert fald sjældent bestrider den retlige vurdering af sagerne og beviset for deres deltagelse i aftalen. Deres anfægtelser vedrørte i det væsentlige fastsættelsen af bødens størrelse, hvorved sagsøgerne gjorde gældende, at der ikke var foretaget en korrekt anvendelse af reglerne vedrørende fastsættelsen af bødenes størrelse, som Kommissionen har pålagt sig selv hvad angår denne vurdering, navnlig retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten (herefter »retningslinjerne«)¹⁴ og Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 1996 C 207, s. 4 herefter »samarbejds-meddelelsen«¹⁵). Retten fandt, som det fremgår af den følgende

¹⁰ Rettens dom af 29.4.2004, forenede sager T-236/01, T-239/01, T-244/01 – T-246/01, T-251/01 og T-252/01, *Tokai Carbon Co. Ltd m.fl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser (appelleret, forenede sager C-289/04 P, C-301/04 P, C-307/04 P og C-308/04 P).

¹¹ Domme af 8.7.2004, sag T-44/00, *Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen* (appelleret, sag C-411/04 P), sag T-48/00, *Corus UK mod Kommissionen*, sag T-50/00 (appelleret, sag C-407/04 P), *Dalmine mod Kommissionen*, forenede sager T-67/00, T-68/00, T-71/00 og T-78/00 (appelleret, forenede sager C-403/04 P og C-405/04 P), *JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

¹² Kommissionens beslutning 2002/271/EF af 18.7.2001 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 – sag COMP/E-1/36.490 – Grafitelektroder (EFT 2002 L 100, s. 1).

¹³ Kommissionens beslutning af 8.12.1999 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 81 – sag IV/E-1/35.860-B – Sømløse stålrør (EFT 2003 L 140, s. 1).

¹⁴ EFT 1998 C 9, s. 3.

¹⁵ Bemærk, at denne meddelelse om samarbejde fra 1996 er blevet erstattet i 2002 af Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3).

analyse, at Kommissionen alt afhængig af det konkrete tilfælde har et vist skøn, i nogle tilfælde et meget vidt skøn ved anvendelsen af de kriterier, der er opstillet for fastsættelsen af bødens størrelse. Retten sikrer imidlertid omhyggeligt, at de selskaber, der er dømt for at have deltaget i den samme aftale, bliver behandlet i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet.

Det bemærkes ligeledes, at Retten ikke blot kunne udøve sin fulde prøvelsesret med hensyn til at nedsætte bødens størrelse, men ligeledes hæve bødens størrelse. Nedsættelsen af den samlede bøde pålagt af Kommissionen i »grafitelektrode«-sagerne og »sømløse stålrør«-sagerne (nedsat fra 207 200 000 EUR til 152 772 400 EUR i »grafitelektrode«-sagen og fra 90 900 000 EUR til 78 120 000 EUR i »sømløse stålrør«-sagerne) er et resultat, der skal nuanceres yderligere (se nedenfor).

Ingen sag udtalte sig om de vedtagne beslutningers lovlighed i henhold til artikel 82 EF (sagen mellem Microsoft og Kommissionen blev i 2004 kun behandlet af den dommer, der tog stilling til begæringen om foreløbige forholdsregler, jf. nedenfor) og den eneste beslutning vedrørende forordning nr. 4064/89, der fastslog, at Kommissionen manglede kompetence (dom af 28.9.2004, sag T-310/00, *MCI mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), udviklingen vedrørende artikel 81 EF og vedrørende de pålagte sanktioner som følge af overtrædelse af denne bestemmelse, udgør hovedparten af redegørelse i dette kapitel vedrørende konkurrenceretten.

1. Betydningen af retspraksis vedrørende artikel 81 EF

a) De faktiske forhold

I dommen i sagen *Meca-Medina og Majcen mod Kommissionen* (dom af 30.9.2004, sag T-313/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel (sag C-519/04 P)), havde Retten lejlighed til at bringe begrebet udøvelse af økonomisk virksomhed i anvendelse inden for sportsområdet. Retten stadfæstede i sin dom Kommissionens beslutning om at afvise en klage, der var indgivet af to professionelle atleter inden for langdistancesvømning. Disse to atleter, der var blevet udelukket i henhold til et antidopingreglement vedtaget af Den Internationale Olympiske Komité efter en kontrol, hvor de var blevet testet positive for nandrolon, havde over for Kommissionen gjort gældende, at antidopingreglementet vedtaget af Den Internationale Olympiske Komité ikke tog højde for de fællesskabsretlige konkurrenceretlige bestemmelser og bestemmelserne om den frie udveksling af tjenesteydelser.

Retten bemærkede, at Domstolen ifølge fast praksis kun anser sportsudøvelse for at henhøre under fællesskabsretten, for så vidt der er tale om en økonomisk virksomhed i artikel 2 EF's forstand. EF-traktatens bestemmelser om arbejdskraftens frie bevægelighed og den frie udveksling af tjenesteydelser finder anvendelse på de regler, der er gældende inden for sporten, og som omhandler det økonomiske aspekt af sportsudøvelsen. Det gælder navnlig reglerne for betaling af transfergodtgørelser ved en transfer mellem klubber (transferklausul) af en professionel fodboldspiller, der derved begrænser antallet af professionelle spillere fra andre medlemsstater, som klubberne kan stille til kampene. Hvorimod rent sportslige regler, dvs. regler, der udelukkende vedrører sporten, og som sådan ikke har noget med økonomisk virksomhed at gøre, som f.eks. sammensætningen

af landshold eller »Spilleregler«, f.eks. de regler, som fastsætter længden af kampe eller antallet af spillere på banen, falder uden for anvendelsesområdet for fællesskabsbestemmelserne.

Efter at have bemærket, at Domstolen ikke har haft lejlighed til i de nævnte domme vedrørende artikel 39 EF ff. og artikel 49 ff. at udtale sig om, hvorvidt de pågældende sportslige regelsæt er omfattet af traktatens konkurrenceregler, fandt Retten, at de principper, som er udledt i retspraksis vedrørende anvendelsen af fællesskabsbestemmelserne om arbejdskraftens frie bevægelighed og den frie udveksling af tjenesteydelser, ligeledes finder anvendelse hvad angår traktatens konkurrenceregler, og at det modsatte ligeledes er korrekt. Det følger heraf, at et rent sportsligt regelsæt ikke er afhængigt af fællesskabsbestemmelserne vedrørende arbejdskraftens frie bevægelighed eller den frie udveksling af tjenesteydelser eller af konkurrencebestemmelserne.

b) *Processuelle spørgsmål i konkurrencesager*

– **Aktindsigt**

De bestemmelser, hvorefter de selskaber, der er genstand for en undersøgelse på grundlag af artikel 81 EF og artikel 82 EF, bør have aktindsigt i Kommissionens sagsakter, er nu klart anerkendt i fællesskabsretten. De har hjemmel i princippet om processuel ligestilling og er en væsentlig del af udøvelsen af retten til forsvar. Denne bestemmelse har dog ikke desto mindre visse begrænsninger, der skal sikre Kommissionens beslutningsproces og tredjemands interesser.

I dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen* bemærkede Retten for det første, at Kommissionen er forpligtet til, med henblik på at gøre det muligt for de berørte virksomheder at forsvare sig effektivt mod de klagepunkter, der gøres gældende imod dem i meddelelsen af klagepunkter, at give dem aktindsigt i hele undersøgelsesmaterialet med undtagelse af dokumenter vedrørende andre virksomheders forretningshemmeligheder eller andre fortrolige oplysninger og Kommissionens interne dokumenter. Vedrørende disse dokumenter bemærkes, at denne begrænsning med hensyn til adgang er begrundet i hensynet til Kommissionens funktionsdygtighed ved forfølgning af overtrædelser af traktatens konkurrenceregler, og at de interne dokumenter kun må gøres tilgængelige, såfremt sagens ganske særlige omstændigheder kræver det på grundlag af vægtige indicier, som det påhviler den interesserede part at fremlægge både for Retten og under Kommissionens administrative procedure.

– **Anvendelsesområdet for meddelelsen af klagepunkter**

Funktionen af meddelelsen af klagepunkter er klart defineret, den skal gøre det muligt for de berørte at gøre sig bekendt med den adfærd, som Kommissionen har kritiseret dem for, og derved effektivt at kunne forsvare sig. Denne betingelse er overholdt, når den endelige beslutning ikke anklager de berørte for andre overtrædelser end dem, der er omhandlet i meddelelsen af klagepunkter, og kun støtter sig på faktiske omstændigheder, hvorom de berørte har haft mulighed for at udtale sig.

I dommen af 8. juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen* (sag T-44/00, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, appelleret (sag C-411/04 P)), bemærkede Retten, at retten til kontradiktion ikke er tilsidesat, fordi der foreligger en uoverensstemmelse mellem meddelelsen af klagepunkter og den endelige beslutning, medmindre et klagepunkt, der er lagt til grund i beslutningen, ikke er blevet fremført i meddelelsen på en måde, der er tilstrækkelig til, at adressaterne kunne varetage deres interesser. Sagen er den, at Kommissionen i en meddelelse af klagepunkter blot er forpligtet til at beskrive de fremførte klagepunkter og til at give en klar beskrivelse af de faktiske omstændigheder, som den lægger til grund, samt hvorledes disse kvalificeres, således at modtagerne af meddelelsen effektivt kan varetage deres interesser. Med henblik på dette fandt Retten, at den retlige kvalifikation, der er givet af de faktiske omstændigheder i meddelelsen af klagepunkter, pr. definition kun kan være foreløbig, og at en senere kommissionsbeslutning ikke kan annulleres med den ene begrundelse, at de endelige konklusioner, der er draget af disse faktiske omstændigheder, ikke nøjagtigt svarer til denne midlertidige kvalifikation. Det påhviler således Kommissionen at høre adressaterne for en meddelelse af klagepunkter og i givet fald tage hensyn til de bemærkninger, hvormed de besvarer de fremførte klagepunkter, ved at ændre sin opfattelse for netop hermed at tage hensyn til deres ret til kontradiktion.

– **Følgerne af en udtrykkelig anerkendelse af rigtigheden af de faktiske omstændigheder under den administrative procedure**

Hvis virksomheden, der bliver undersøgt i forbindelse med en overtrædelse af de konkurrenceretlige bestemmelser, ikke udtrykkeligt anerkender rigtigheden af de faktiske omstændigheder, skal Kommissionen bevise disse, og virksomheden kan fortsat under en retssag fremføre alle de argumenter til sit forsvar, den måtte finde hensigtsmæssige. Omvendt kan det fastslås, at dette ikke er tilfældet, når den pågældende virksomhed *udtrykkeligt klart og præcist* har anerkendt de faktiske forhold, når denne udtrykkeligt har indrømmet rigtigheden af de omstændigheder, som Kommissionen i meddelelsen af klagepunkter har bebrejdet den, skal disse faktiske omstændigheder i princippet anses for bevist, idet virksomheden ikke længere er i stand til at bestride dem under sagen for Retten (dom i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen*, præmis 108). Retten har ved at følge disse kriterier fundet, at Kommissionens konklusion, ud fra forskellige elementer, herunder virksomhedens objektive adfærd over for Kommissionen under den administrative procedure og dens overvejende generelt udformede erklæringer om ikke at anfægte faktum, ikke udgjorde en sådan anerkendelse (samme dom, præmis 109).

Retten præciserer derved dens fortolkning fra 2003 i »lysin«-sagen, hvorefter faktiske omstændigheder, som Kommissionen kunne støtte ret på med henblik på at fastslå bødens størrelse, kun kunne gøres gældende over for Retten, hvis sagsøgeren udtrykkeligt anerkender rigtigheden heraf under den administrative procedure (dom af 9.7.2003, sag T-224/00, *Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen*, Sml. II, s. 2597 (under appel sag C-397/03 P)), omtalt i Årsrapporten 2003.

– **Manglende anerkendelse af en absolut ret til at nægte at udtale sig**

Spørgsmålet er ofte blevet rejst om, hvorvidt virksomhederne, der er adressater for de beslutninger, der er taget i henhold til artikel 11, stk. 5, i forordning nr. 17¹⁶, har en absolut ret til at nægte at udtale sig i forbindelse med, at de bliver bedt om at fremsende visse oplysninger. Domstolen (dommene af 18.10.1989, sag C-374/87, *Orkem mod Kommissionen*, Sml. s. 3283, og af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P – C-252/99 P og C-254/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen*, Sml. I, s. 8375) og Retten (dom af 20.2.2001, sag T-112/98, *Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen*, Sml. II, s. 729) har ifølge fast retspraksis fundet, at anerkendelsen af denne ret til at nægte at udtale sig således ville være mere vidtgående end nødvendigt for at sikre virksomhedernes ret til forsvar og ville udgøre en ubegrundet hindring for Kommissionens opfyldelse af pligten til at påse, at konkurrencereglerne overholdes inden for fællesmarkedet, og at en ret til at nægte at udtale sig kan kun anerkendes, såfremt den omhandlede virksomhed derved tvinges til at afgive tilståelse om at have begået retsstridige handlinger, som det påhviler Kommissionen at føre bevis for. Det følger heraf, at Kommissionen for at sikre, at bestemmelserne i artikel 11 i forordning nr. 17 får fuld gennemslagskraft, har beføjelse til at pålægge virksomheder dels at meddele alle nødvendige oplysninger om de omstændigheder, som virksomhederne kan tænkes at være bekendt med, dels, om nødvendigt, at fremlægge de dokumenter om disse omstændigheder, som virksomhederne er i besiddelse af, selv om de vil kunne anvendes som bevis for, at der er blevet handlet i strid med konkurrencereglerne. Det følger af de samme domme, at Kommissionens oplysningsbeføjelse ikke er i strid med artikel 6, stk. 1 og 2, i konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder.

Sagsøgerne havde imidlertid henvist til dommene fra Den Europæiske Menneskerettigheds Domstol¹⁷ med henblik på at udvikle fællesskabsretten, så den ville støtte deres sag. Retten forkastede imidlertid denne henvisning, idet den i dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen* fremhævede, at Kommissionens oplysningsbeføjelse ikke er i strid med artikel 6, stk. 1 og 2, EMK eller Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis.

Retten understregede, at pligten til at besvare spørgsmål af rent faktisk karakter fra Kommissionen samt til at efterkomme dennes begæringer om at udlevere eksisterende dokumenter under alle omstændigheder ikke kan antages at være i strid med princippet om retten til kontradiktion og til en retfærdig rettergang, som inden for konkurrenceretens område giver en lignende beskyttelse som den, der sikres ved EMK's artikel 6. Der er således intet til hinder for, at adressaten for en begæring om oplysninger senere under den administrative procedure eller under en sag for Fællesskabets retsinstanser godtgør, at de faktiske omstændigheder, der omhandles i den pågældendes besvarelse eller i de fremlagte dokumenter, har en anden betydning end den, Kommissionen har lagt til grund.

¹⁶ Rådets forordning nr. 17 af 6.2.1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i artikel 81 EF og artikel 82 EF, DA. ES serie I kapitel 1959-1962 s. 81.

¹⁷ Funke-dommen af 25.2.1993 (serie A, nr. 256/A, § 44), dommene i sagerne *Saunders mod Det Forenede Kongerige* af 17.12.1996 (*Recueil des arrêts et décisions* 1996-VI, s. 2044) og *J.B. mod Schweiz* af 3.5.2001 (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

– Rimelig frist

Det må således anses for et almindeligt fællesskabsretligt princip, at Kommissionen handler inden for en rimelig frist, når den træffer afgørelser i forbindelse med administrative procedurer inden for konkurrencepolitikken (Rettens dom af 22.10.1997, forenede sager T-213/95 og T-18/96, *SCK og FNK mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1739).

I dom af 13. januar 2004, sag T-67/01, *JCB Service mod Kommissionen* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel sag C-197/04 P), havde Retten lejlighed til at fastslå, at dette princip kun kan anfægte lovligheden af Kommissionens afgørelse under en administrativ procedure, hvis overtrædelsen ligeledes indebærer en tilsidesættelse af de pågældende virksomheders ret til kontradiktion. Det fremgår, at Retten i den foreliggende sag, på trods af, at Kommissionen groft havde tilsidesat sin forpligtelse til at overholde en sådan tidsfrist i forbindelse med en anmodning om fritagelse i henhold til artikel 81, stk. 3, EF, idet den havde afvist en fritagelsesanmodning 27 år efter meddelelsen af aftalen i 1973, finder, at denne tilsidesættelse imidlertid ikke havde en indflydelse på lovligheden af afslaget på anmodningen om fritagelse.

For så vidt angår varigheden på mere end fire år for at behandle en klage, der blev indgivet af en konkurrent til den part i den foreliggende sag, der havde anmeldt aftalerne, finder Retten ikke, at det forekommer urimeligt i betragtning af den komplekse karakter af sagen, som vedrører flere medlemsstater og fem typer af overtrædelser, og i betragtning af, at det var nødvendigt at udfærdige en yderligere meddelelse af klagepunkter.

c) *Bevis for overtrædelse af artikel 81 EF*

Det tilkommer Kommissionen at føre bevis for de omstændigheder, som udgør overtrædelsen af artikel 81 EF, faktisk foreligger (Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-49/92, *Kommissionen mod Anic Partecipazioni*, Sml. I, s. 4125, præmis 86). Kommissionen skal bl.a. bevise varigheden af den overtrædelse, som den dømmer. De sagsøgende parter anfægtelser i »sømløse rør«-sagerne bidrog til at få klarlagt visse aspekter vedrørende dels kravet til bevisets styrke, dels bevisbyrden ved Retten, når de af Kommissionen fremførte forhold bestrides af de bødebelagte virksomheder.

I disse sager havde Kommissionen ikke kunne føre bevis for hele perioden for overtrædelsen. For at fastslå overtrædelsens varighed fandt Kommissionen, at selv om Europa-Japan-klubben havde holdt møder siden 1977, måtte begyndelsen af 1990 anses for begyndelsestidspunkt for overtrædelsen med henblik på bødeudmålingen, i betragtning af, at der mellem 1977 og 1990 var indgået aftaler om frivillig eksportbegrænsning mellem Det Europæiske Fællesskab og Japan.

Retten bemærkede, at ingen af parterne havde bestridt Kommissionens valg, nemlig ikke at fastslå, at der forelå en overtrædelse, fordi selvbegrænsningsaftalerne fandtes. Parterne havde derimod indsigelser vedrørende begyndelsestidspunktet for overtrædelsen, og Retten bemærkede, at det angivelige ophør af selvbegrænsningsaftalerne udgør det afgørende kriterium med henblik på at vurdere, hvorvidt den konstaterede

overtrædelse ikke burde fastslås for 1990. Retten bemærkede i den forbindelse, at det i princippet er sagsøgeren, der skal føre bevis for sine påstande. Retten fandt dog, at det påhvilede Kommissionen at føre beviset for ophøret for de internationale selvbegrænsningsaftalers ophør på grund af de særlige omstændigheder i den foreliggende sag. Det må herved konstateres, at Kommissionen ikke har fremlagt bevis for, og at Retten fandt, at »det uforklarlige forhold, at Kommissionen ikke er i stand til at fremlægge beviser vedrørende en omstændighed, der berører den direkte, fratager Retten muligheden for at træffe afgørelse med fuldt kendskab til sagen for så vidt angår ophørsdatoen for de nævnte aftaler«.

På grund af Kommissionens manglende bevisførelse og på grundlag af de oplysninger, som de japanske virksomheder fremlagde for Retten, der beviste en forlængelse af de internationale aftaler indtil den 31. december 1990, i det mindste fra japansk side, blev det lagt til grund, at selvbegrænsningsaftalerne forblev i kraft igennem året 1990. Den anfægtede beslutning blev delvist annulleret på dette punkt og bødebeløbet nedsat på grund af disse forhold.

De japanske virksomheder havde ligeledes bestridt ophørsdatoen for den bebrejdede overtrædelse. Retten fandt på baggrund af de af Kommissionen fremlagte beviser, at overtrædelsen ikke kunne bevises hvad angår de japanske virksomheder efter den 1. juli 1994, og at overtrædelsens varighed derfor skal nedsættes med seks måneder mere end det før nævnte år. Retten annullerede derfor den anfægtede beslutning, i det omfang den fastholdt, at der forelå en overtrædelse efter den 1. januar 1991 og hvad angår de japanske virksomheder, fra den 30. juni 1994, og de bøder, virksomhederne blev pålagt, blev nedsat på grund af disse forhold (dom af 8.7.2004, forenede sager T-67/00, T-71/00 og T-78/00, *JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af afgørelser, under appel (sagerne C-403/04 P og C-405/04 P)).

d) *Bøder*

I henhold til artikel 15 i forordning nr. 17¹⁸ kan Kommissionen, når den har konstateret en overtrædelse af bestemmelserne i artikel 81 EF eller artikel 82 EF, ved beslutning ikke blot pålægge virksomhederne at ophøre med den konstaterede overtrædelse, men ligeledes pålægge dem bøder. Bødens størrelse kan forhøjes til 10% af omsætningen på verdensplan i regnskabsåret før vedtagelsen af den beslutning, der påpeger overtrædelse for hver af de virksomheder, som har medvirket ved overtrædelsen, og der skal ved fastsættelsen af bødens størrelse tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed.

¹⁸ Artikel 23 i Rådets forordning nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens artikel 81 og 82 (EFT 2003 L 1, s. 1), der erstatter forordning nr. 17, er identisk med artikel 15 i denne forordning.

– Retningslinjerne

Retten henviste først hvad angår retningslinjerne til, at den allerede i de afsagte domme i sagerne »*fjernvarme*«¹⁹, »*Lysin*«²⁰ og »*FETTCSA*«²¹ havde udtalt, at retningslinjerne er bindende for Kommissionen, og at det må fastslås, at Kommissionen ikke kan fravige de regler, som den har pålagt sig selv i retningslinjerne (dommen af 8.7.2004, *Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen*, præmis 212 og 231), medmindre den særligt redegør for de grunde, som i givet fald berettiger til at fravige retningslinjerne på et bestemt punkt (dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen*, præmis 352). Virksomhederne kan derfor gøre en ukorrekt anvendelse af retningslinjerne gældende ved Fællesskabets retsinstanser.

For det andet hvad angår visse mere specielle bestemmelser i retningslinjerne præciserede Retten de nærmere anvendelsesbetingelser for de kriterier, der er fastsat med henblik på at fastslå bødens størrelse, henset til overtrædelses grovhed og varighed.

Overtrædelsens grovhed

I den beslutning, der danner grundlag for »*grafitelektrode-sagen*« vurderede Kommissionen, at det drejede sig om en »særlige alvorlig« overtrædelse med hensyn til de faktiske indvirkninger på grafitelektrodemarkedet i EØS og det berørte geografiske markeds udstrækning. Retten stadfæstede Kommissionens vurdering. Retten fandt i særdeleshed, henset til, at aftalen havde til hensigt at opdele verdensmarkedet, at Kommissionen ikke havde begået en åbenbar fejlfortolkning ved at vælge omsætningen på verdensplan hidrørende fra salg af det pågældende produkt med henblik på at fastslå det oprindelige beløb, idet Kommissionen vurderede, at den med disse omsætningstal kunne tage hensyn til »de overtrædende virksomheders faktiske økonomiske muligheder

¹⁹ Domme af 20.3.2002, sag T-9/99, *HFB m.fl. mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1487 (under appel sag C-202/02 P), sag T-15/99, *Brugg Rohrsysteme mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1613 (under appel sag C-207/02 P), sag T-16/99, *Løgstør Rør mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1633 (under appel sag C-208/02 P), sag T-17/99, *KE KELIT mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1647 (under appel sag C-205/02 P), sag T-21/99, *Dansk Rørindustri mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1681 (under appel sag C-189/02 P), sag T-23/99, *LR af 1998 mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1705 (under appel sag C-206/02 P), sag T-28/99, *Sigma Technologie mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1845, og sag T-31/99, *ABB Asea Brown Boveri mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1881 (under appel sag C-213/02 P). Disse domme er kommenteret i Årsrapporten 2002.

²⁰ Bl.a. dom af 9.7.2003, sag T-224/00, *Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen* (under appel, sag C-397/03 P), dommen, der er afsagt i »*lysin*«-sagerne er kommenteret i Årsrapporten 2003.

²¹ Dom af 19.3.2003, sag T-213/00, *CMA CGM m.fl. mod Kommissionen*, Sml. II, s. 913, vedrørende FETTSCA-aftalen; denne dom blev kommenteret i Årsrapporten 2003.

for at påføre andre økonomiske beslutningstagere, herunder forbrugerne, alvorlig skade« i retningslinjernes punkt 1 A, fjerde afsnits forstand ²².

Kommissionen inddelte virksomhederne i tre kategorier ud fra deres verdensomspændende omsætning af det omhandlede produkt med henblik på at tage hensyn til de enkelte virksomheders faktiske økonomiske muligheder for at påføre konkurrenterne alvorlig skade og henset til de betydelige størrelsesforskelle mellem de pågældende virksomheder. Vedrørende dette punkt henviste Retten til, at Kommissionen har ret til at opdele kartelmedlemmerne i forskellige kategorier med henblik på at fastsætte bødernes størrelse. Denne kategorisering kan i princippet ikke forkastes, selv om der herved tages hensyn til størrelsesforskellen mellem virksomhederne inden for samme kategori. Fastlæggelsen af tærsklerne for hver af de definerede grupper skal imidlertid være sammenhængende og objektivt begrundet. I den foreliggende sag har Retten imidlertid fundet, at den differentieringsmetode, der blev anvendt i beslutningen, og som er baseret på en hensyntagen til virksomhedernes omsætning og deres markedsandel, ikke blev anvendt korrekt af Kommissionen med hensyn til virksomhederne *Tokai Carbon* og *The Carbide/Graphite Group*, der er omfattet af en af de tre omhandlede kategorier. Retten bemærkede, at den ved udøvelsen af sin fulde prøvelsesret derfor har fundet, at den anfægtede kategori må opløses, og at Retten selv måtte kategorisere tilfældene. Retten fastsatte derfor bødens grundbeløb for den anfægtede kategori og for virksomhederne i den tredje kategori.

Endelig havde Kommissionen med hensyn til de to virksomheder, der anses for at være de mest vigtige, pålagt en grovhedskoefficient. Med hensyn til dette havde Retten bekræftet, at det i princippet er muligt for Kommissionen at lægge en koefficient på grund af overtrædelses grovhed på grundbeløbet for at sætte bøden til et tilstrækkeligt afskrækkende niveau (Retten dom af 20.3.2002, sag T-31/99, *ABB Asea Brown Boveri mod kommissionen*, Sml. II, s. 1881, præmis 165-167, under appel (sag C-313/02 P)). Imidlertid blev den koefficient, der blev anvendt med hensyn til virksomheden SDK (2,5) anset for ikke at være uforenelig med proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet, og Retten fastslog under udøvelse af sin fulde prøvelsesret, at SDK's grundbeløb skulle forhøjes med faktor 1,5.

Når Kommissionen frit kan forhøje bødeniveauet ved anvendelse af en koefficient, står det ligeledes Kommissionen frit at nedsætte grundbeløbet, der er en følge af en streng fortolkning af retningslinjerne. I beslutningen, der dannede grundlag for sagerne om de sømløse rør, fastslog Retten, at Kommissionen, på trods af overtrædelsernes meget alvorlige karakter, kunne fastsætte grundbeløbet (på 10 mio. EUR), hvilket svarer til 50% af det minimale beløb, der er nævnt i retningslinjerne for denne kategori af overtrædelse (20 mio. EUR.), for derefter at tage hensyn til, at den konkrete virkning på markedet var begrænset.

Retten fandt i modsætning hertil, at Kommissionen havde undladt at tage den anden overtrædelse begået af de europæiske producenter i betragtning (kontrakterne vedrørende

²² Retningslinjernes punkt 1 A fastsætter, at der »ved vurderingen af overtrædelsens grovhed skal [...] tages hensyn til overtrædelsens art, overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet – når den kan måles – og det berørte markeds udstrækning«. Det fastslås ligeledes i dette punkt, at det er muligt »at variere de bødebøbeløb, der fastlægges inden for hver af ovennævnte tre kategorier [af grovhed], for at tage højde for den specifikke vægt og dermed de faktiske konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet som led i overtrædelsen«.

det engelske marked). Kommissionen har derfor tilsidesat princippet om ligebehandling, idet forskellige situationer bliver behandlet ens. For at afhjælpe denne ulighed mellem de europæiske producenter og de japanske har Retten nedsat de pålagte bøder for hver af de japanske producenter med 10%. Da Kommissionen ikke havde nedlagt påstand herom, forhøjede Retten ikke bøderne, der var pålagt de europæiske producenter.

Varigheden

Ved dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen* har Retten forkastet alle anbringenderne vedrørende grundbeløbet, der blev anvendt i beslutningen som følge af overtrædelsens varighed.

SGL Carbon anfægtede lovligheden af retningslinjerne, idet en overtrædelses varighed deri behandles på samme måde uanset overtrædelsens art. SGL Carbon præciserede, at et kartel pr. definition er varigt, og at det derfor ikke kan straffes hvad angår dets varighed på samme måde som andre overtrædelser. Retten forkastede dette argument, idet den fandt, at visse karteller af en kortere varighed nødvendigvis har mindre skadelige virkning end i tilfældet, hvor kartellerne faktisk fungerer i lang tid.

Skærpende omstændigheder

I dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen* har Retten fastholdt, at Kommissionen kunne forhøje grundbeløbene som følge dels på grund af fortsættelsen af overtrædelsen efter undersøgelserne foretaget af Kommissionen (dommen i sagen *ABB Asea Brown Boveri mod Kommissionen*, præmis 211-213), for det andet rollen som kartelleder (dommen i sagen *Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midlands Ingredients mod Kommissionen*, præmis 239) og for det tredje det forsøg på at hindre opklaringen, der består i, at SGL advarede de andre virksomheder om de forestående kontroller på stedet (Rettens dom af 14.5.1998, sag T-334/94, *Sarrió mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1439, præmis 320).

Formildende omstændigheder

Ingen af de formildende omstændigheder, som Kommissionen tilsyneladende skulle have undladt at tage i betragtning, er blevet taget til følge.

– Meddelelsen om samarbejde

Overordnet set kan et samarbejde, der gør det muligt for Kommissionen at opdage en overtrædelse med færre vanskeligheder og i den forbindelse stoppe denne overtrædelse, tilgodeses med en nedsættelse af bøden. Samarbejdsmeddelelsen af 1996 fastsætter de nærmere betingelser om, hvorledes fordelene af disse bestemmelser kan indrømmes.

Blandt Rettens bemærkninger vedrørende Kommissionens anvendelse af denne meddelelse bemærkes det, at frivillig fremsendelse til Kommissionen af dokumenter og oplysninger, der udgør en indrømmelse af at have deltaget i en overtrædelse af

Fællesskabets konkurrenceretsregler, som svar på en begæring om oplysninger i henhold til artikel nr. 17, bør anses for virksomhedens frivillige samarbejde med Kommissionen, der kan begrunde en bødenedsættelse. Kommissionen havde derfor fejlbedømt betydningen af visse af sagsøgernes samarbejde (dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen*).

Det bemærkes ligeledes, at Retten havde underkendt Kommissionen, idet den på forskellige punkter fejlbedømte betydningen af virksomheden UCAR's samarbejde, der mundtligt meddelte bl.a. navnene på de andre kartelmedlemmer, navnene på flere repræsentanter for disse medlemmer eller kodenavnene, som blev anvendt for at tilsløre deres kontakter.

Selv om samarbejdsmeddelelsen i punkt A, stk. 3, alene fastsætter en nedsættelse af »den bøde, [som de med Kommissionen samarbejdende virksomheder] ellers ville være blevet pålagt«, kræves det ikke, at alle de enkelte oplysninger skal vedrøre en overtrædelse af konkurrenceretten, som i sig selv kan medføre en straf. For at kunne drage fordele af samarbejdsmeddelelsen er det tilstrækkeligt, at den samarbejdsvillige virksomhed ved oplysninger vedrørende sin deltagelse i overtrædelsen udsætter sig for sanktioner, hvorimod vurderingen af de forskellige informationer med henblik på en eventuel bødenedsættelse afhænger af deres anvendelighed for Kommissionen i dens opgave, som er at konstatere en overtrædelse og bringe den til ophør.

Det er herved klart, at den illoyale medarbejder ved Kommissionen kan undergrave institutionens opgave ved ulovligt at støtte kartelmedlemmerne. Denne medarbejder kan således vanskeliggøre den af Kommissionen foretagne undersøgelse betydeligt ved f.eks. at destruere eller ændre ved beviserne, ved at informere kartelmedlemmerne om en forestående kontrolundersøgelse og ved at røbe den af Kommissionen udarbejdede undersøgelsesstrategi. Det følger heraf, at oplysninger om, at der findes en sådan medarbejder, i princippet bør anses for egnede til at lette Kommissionens opgave, som består i at konstatere en overtrædelse og bringe den til ophør. Anvendeligheden af en sådan oplysning er navnlig af betydning, når den leveres i begyndelsen af den undersøgelse om eventuelle konkurrencebegrænsende handlinger, som Kommissionen har indledt.

I dommen af 8. juli 2004, *Mannesmannröhren-Werke mod Kommissionen*, understregede Retten, at virksomheden for at kunne opnå en nedsættelse af bødebeløbet, fordi den ikke bestred de faktiske omstændigheder, i overensstemmelse med punkt D 2 i samarbejdsmeddelelsen udtrykkeligt skal underrette Kommissionen om, at den ikke vil bestride rigtigheden af de faktiske omstændigheder, efter at den har gjort sig bekendt med meddelelsen af klagepunkter. Foreligger en sådan udtrykkelig erklæring ikke, kan en virksomheds blotte passivitet ikke anses for at lette Kommissionens opgave, da det påhviler denne at bevise eksistensen af alle de faktiske omstændigheder i sin endelige beslutning, uden at den med henblik herpå kan henvise til en erklæring fra virksomheden.

– Princippet ne bis in idem

Som Retten ligeledes havde lejlighed til at bekræfte (i dommen i sagen *Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midlands Ingredients*, præmis 85), gentog Retten i dommen i

sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen*, at princippet *ne bis in idem*, som også er knæsat i artikel 4 i syvende tillægsprotokol til EMK, udgør et grundlæggende princip i fællesskabsretten, som domstolene skal sikre bliver overholdt. På området for Fællesskabets konkurrenceret forbyder dette princip, at en virksomhed domfældes eller atter forfølges af Kommissionen for en konkurrencebegrænsende adfærd, for hvilken den allerede er blevet pålagt en sanktion, eller med hensyn til hvilken den er blevet erklæret ansvarsfri ved en tidligere afgørelse fra Kommissionen, der ikke længere kan anfægtes.

Spørgsmålet melder sig ikke desto mindre om, hvorvidt Kommissionen tilsidesætter dette princip, når den sanktionerer virksomheder på grund af en strafbar adfærd, som de er blevet dømt for af myndigheder i en tredjestat.

På dette punkt har Retten fundet, at princippet om *ne bis in idem* ikke er til hinder for, at der efter retspraksis kan ske kumulation af sanktioner – dels en fællesskabssanktion, dels en national sanktion – såfremt der findes to sideløbende procedurer, der tjener forskellige formål. Princippet *ne bis in idem* kan så meget desto mindre finde anvendelse i den foreliggende sag, idet de af Kommissionen på den ene side og af tredjestaternes myndigheder på den anden side indledte procedurer og pålagte bøder åbenbart ikke forfulgte de samme formål.

Desuden fandt Retten, at Kommissionen ikke er forpligtet til, som følge af en almindeligt billighedshensyn, at tage hensyn til de sanktioner, som myndigheder eller retsinstanter fra tredjestater allerede måtte have pålagt den samme virksomhed for det samme forhold. Betingelserne for at fastslå, at der foreligger en forpligtelse til at tage sanktioner, der er pålagt af en myndighed i en medlemsstat, i betragtning, er ikke opfyldt, når den samme virksomhed allerede er blevet pålagt en sanktion for de samme forhold af tredjestatens myndigheder. Under disse omstændigheder, da det ikke er blevet påstået, at der foreligger en klar konventionsbestemmelse, som fastsætter en forpligtelse for Kommissionen til ved bødefastsættelsen at tage hensyn til sanktioner, som allerede er blevet pålagt virksomheden af myndigheder eller domstole i tredjestater såsom USA og Canada på baggrund af de samme faktiske forhold, kan sagsøgerne ikke med føje påstå, at Kommissionen i den konkrete sag tilsidesatte den påståede forpligtelse.

Principperne, der hermed er fastsat af Retten, bekræfter de principper, der allerede følger af »*lysin*«-sagerne (jf. bl.a. dommen i sagen *Archer Daniels Midlands og Archer Daniels Midlands Ingredients mod Kommissionen*, præmis 85-104).

– Udøvelsen af den fulde prøvelsesret

I henhold til artikel 17 i forordning nr. 17 har Retten fuld prøvelsesret i artikel 229 EF's forstand i sager anlagt til prøvelse af beslutninger, hvor Kommissionen har pålagt en bøde, og den kan som følge heraf annullere, nedsætte eller forhøje en pålagt bøde.

Retten har ved flere lejligheder udøvet sin fulde prøvelsesret med henblik på at nedsætte bøder efter at have konstateret, at visse dele af overtrædelsen ikke tilstrækkeligt er godtgjort (dommen i sagen *ICB Service mod Kommissionen*, præmis 193), eller at Kommissionen havde tilsidesat retningslinjerne eller samarbejdsmeddelelsen (dommen i sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen*).

Det vigtigste at lægge mærke til er udøvelsen af den fulde prøvelsesret til at forhøje bøderne. I sagen *Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen* har Retten for første gang anvendt sin fulde prøvelsesret til at forhøje bødens størrelse, på et mellemstadium i udregningen. Da Virksomheden Nippon ved Retten bestred de faktiske omstændigheder, som den tidligere havde erkendt under den administrative procedure – uden at virksomheden imidlertid udtrykkeligt anerkender rigtigheden af de faktiske omstændigheder – blev bødenedsættelsen, der oprindeligt blev foretaget af Kommissionen, nedsat.

Retten bemærkede i øvrigt, at dens vurdering af en bødes hensigtsmæssighed i denne sammenhæng kunne tage hensyn til yderligere oplysninger, som ikke er nævnt i Kommissionens beslutning.

2. Forordning nr. 4064/89

Den eneste beslutning, der blev truffet inden for området for fusioner i løbet af året 2004, var et annullationssøgsmål angående en kommissionsbeslutning, der forbød en fusion mellem de to amerikanske teleselskaber WorldCom (nu benævnt MCI) og Sprint ²³.

Dom af 28. september 2004, *MCI mod Kommissionen* (sag T-310/00, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), omhandler imidlertid ikke sagens realitet, årsagen til annullationen skyldes Kommissionens manglende kompetence til at vedtage beslutningen.

De anmeldende parter, der ved skrivelse af 10. januar 2000 foretog en fælles anmeldelse af den planlagte fusion i henhold til forordning nr. 4064/89 ²⁴, oplyste den 27. juni, at de trak deres anmeldelse tilbage, og at de ikke længere agtede at gennemføre den påtænkte fusion i den form, som fremgår af anmeldelsen. Den 28. juni 2000 vedtog Kommissionen ikke desto mindre sin beslutning om fusionens forenelighed med fællesmarkedet og EØS-aftalen.

Retten bemærkede, at meddelelsen, som WorldCom og Sprint fremsendte til Kommissionen den 27. juni 2000, principielt ikke indebærer en fuldstændig opgivelse af enhver tanke eller plan om en fusion mellem WorldCom og Sprint, men kun en opgivelse af den påtænkte fusion »i den form, som fremgår af anmeldelsen«, dvs. i den form, der var tiltænkt i den anmeldte fusionsaftale. Pressemeddelelserne, der blev udsendt samme dag i USA af de to virksomheder, bekræfter også, at WorldCom og Sprint på dette tidspunkt stadig nærerede et vist håb om at fusionere deres aktiviteter i en eller anden form. Det var således først i pressemeddelelsen af 13. juli 2000, at de anmeldende parter offentligt meddelte, at de endeligt havde opgivet den påtænkte fusion. Retten bemærkede imidlertid, at det nemlig ikke er tilstrækkeligt, at to virksomheder påtænker at fusionere (eller fortsat påtænker at fusionere), for at der ipso facto opstår (eller fortsat består) en lovformelig fusionsaftale mellem dem, som kan være genstand for en kommissionsbeslutning. Kommissionens kompetence kan ikke støttes alene på parternes subjektive hensigt. Ligesom Kommissionen ikke har

²³ Kommissionens beslutning af 28.6.2000 om en fusions forenelighed med fællesmarkedet og EØS-aftalen (sag COMP/M.1741 – MCI WorldCom/Sprint) (EFT 2003 L 300, s. 1).

²⁴ Rådetsforordning (EØF) nr. 4064/89 af 21.12.1989 om kontrol med fusioner og virksomhedsovertagelser (EFT L 395, s. 1, berigtiget i EFT 1990 L 257, s. 13, og siden ophævet ved Rådets forordning (EF) nr. 139/2004 af 20.1.2004 om kontrol med fusioner og virksomhedsovertagelser (EFT L 24, s. 1).

kompetence til at vedtage en beslutning før indgåelsen af en sådan aftale, ophører dens kompetence, så snart denne aftale ophæves, også selv om de pågældende virksomheder fortsætter deres forhandlinger med henblik på indgåelse af en aftale »i en anden form«. I den foreliggende sag burde Kommissionen derfor have fastslået, at den ikke længere havde kompetence til at vedtage beslutningen.

D. Statsstøtte

1. Begrebet statsstøtte

a) *Forhold, som skal foreligge, for at der er tale om statsstøtte*

Begreberne fordel og de statslige foranstaltningers specifikke karakter er karakteristiske elementer i statsstøttebegrebet i henhold til artikel 87, stk. 1, EF ²⁵. Kommissionen er flere gange blevet kritiseret for ikke at have vurderet de omhandlede kriterier korrekt (dom af 16.3.2004, sag T-157/01, *Danske Busvognmænd mod Kommissionen*, af 16.9.2004, sag T-274/01, *Valmont Nederland mod Kommissionen*, af 21.10.2004, sag T-36/99, *Lenzing mod Kommissionen*, og af 1.12.2004, sag T-27/02, *Kronofrance mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

– Fordel

Statsstøttebegrebet omfatter ikke alene positive ydelser såsom tilskud, lån og deltagelse i selskabskapitalen, men ligeledes de indgreb, der under forskellige former letter de byrder, som normalt belaster en virksomheds budget og derved, uden at være tilskud i ordets egentlige forstand, er af samme art og har tilsvarende virkning.

I dommen i sagen *Lenzing mod Kommissionen* af 21. oktober 2004 fastslog Retten, at når et offentligt organ, som det påhviler at indkassere socialsikringsbidrag, accepterer, at disse bidrag betales for sent, ydes der en virksomhed, som har meget alvorlige økonomiske problemer, en værdifuld økonomisk fordel, der letter de byrder, som følger af en normal anvendelse af de sociale sikringsordninger, men som ikke fuldstændigt kan ophæve de renter og tillæg for forsinket betaling, som virksomheden er pålagt. Ved i den pågældende sag at konkludere, at disse organer havde handlet på samme måde som en hypotetisk privat fordringshaver, der så vidt muligt befinder sig i samme situation i forhold til sin skyldner som disse organer, havde Kommissionen anlagt en åbenbar urigtig vurdering af begrebet privat fordringshaver, og derfor blev den anfægtede beslutning annulleret.

Det var ligeledes med henvisning til kriteriet om den private fordringshaver, at Retten tog stilling til, om Kommissionen med rette kunne bestemme, at den delvise eftergivelse af Technische Glaswerke Ilmenaus gæld over for det offentlige forvaltningsinstitut, der havde til opgave at omstrukturere virksomhederne i den tidligere Tyske Demokratiske

²⁵ Det fremgår af artikel 87, stk. 1, EF, at der ved statsstøtte, som er uforenelig med fællesmarkedet, forstås en fordel, som ydes af staten eller ved hjælp af statsmidler under enhver tænkelig form til visse virksomheder eller visse produkter, og som påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne samt fordrejer eller truer med at fordreje konkurrencevilkårene.

Republik (»BvS«), udgjorde en statsstøtte. Den indskrænkede kontrol, Retten har med komplekse økonomiske vurderinger af denne art, førte Retten til at fastslå, at henset til sagens omstændigheder havde Kommissionen ikke begået noget åbenbart fejlskøn ved at antage, at BvS ikke havde handlet som en privat kreditor, der opererer på normale markedsvilkår. Da ingen af de øvrige anbringender blev tiltrådt, blev Kommissionen frifundet (dom af 8.7.2004, sag T-198/01, *Technische Glaswerke Ilmenau mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-404/04 P)).

I dommen i sagen *Valmont Nederland mod Kommissionen* gentog Retten i øvrigt for første gang den løsning, Domstolen havde anvendt i dom af 24. juli 2003, sag C-280/00, *Altmark Trans og Regierungspräsidium Magdeburg*, Sml. I, s. 7747, hvorefter en statslig foranstaltning til fordel for en virksomhed som compensation for ydelser til opfyldelse af forpligtelser til offentlig tjeneste ikke udgør støtte, forudsat at en række betingelser er opfyldt ²⁶.

I den pågældende sag havde Kommissionen anført, at den finansiering, som en nederlandsk kommune havde ydet et selskab til anlæg af en parkeringsplads, delvist udgjorde statsstøtte, fordi finansieringen modsvarede driftsomkostninger, som selskabet normalt selv skulle have afholdt, og dermed gav det en fordel. Kommissionen fandt imidlertid, at den anden halvdel af finansieringen begunstigede udenforstående virksomheder og ikke gav sagsøgeren nogen fordel.

Retten bemærkede dels, at selskabet var pålagt en forpligtelse, idet selskabet tillod tredjeparter regelmæssigt, vederlagsfrit og til forskellige formål at gøre brug af dets parkeringsplads, i medfør af en aftale, indgået med en kommune i almenhedens interesse såvel som i de omhandlede tredjeparters, og dels, at det fremgik af disse vurderinger, at en del af den finansiering, som var ydet af kommunen til anlæg af parkeringspladsen, faktisk kom Valmont til gode.

Under disse omstændigheder fastslog Retten, at Kommissionen ikke uden videre kunne gå ud fra, at denne del af finansieringen nødvendigvis gav Valmont en fordel, men den burde først have undersøgt, om denne del af finansieringen på grundlag af de foreliggende oplysninger kunne anses for et faktisk vederlag for den forpligtelse, Valmont var blevet pålagt. Kommissionen skulle med dette formål for øje have undersøgt, om de betingelser, som blev opstillet i *Altmark Trans og Regierungspräsidium Magdeburg*-

²⁶ For det første skal den begunstigede virksomhed faktisk være blevet pålagt at opfylde forpligtelser til offentlig tjeneste, og disse forpligtelser skal være klart defineret. For det andet skal de kriterier, der er grundlaget for beregningen af compensationen, være blevet fastlagt på forhånd på en objektiv og gennemsigtig måde, for at undgå, at compensationen indebærer en økonomisk fordel, som kan stille den støttemodtagende virksomhed i en fordelagtig situation i forhold til konkurrerende virksomheder. For det tredje må compensationen ikke overstige, hvad der er nødvendigt for helt eller delvis at dække de udgifter, der er afholdt ved opfyldelsen af forpligtelserne til offentlig tjeneste, idet der skal tages hensyn til de hermed forbundne indtægter og til en rimelig fortjeneste ved opfyldelsen af forpligtelserne. For det fjerde skal størrelsen af den nødvendige compensation, når udvælgelsen af den virksomhed, der skal overdrages en forpligtelse til offentlig tjeneste, i et konkret tilfælde ikke gennemføres inden for rammerne af en procedure for tildeling af offentlige kontrakter, fastlægges på grundlag af en analyse af de omkostninger, som en gennemsnitsvirksomhed, der er veldrevet og tilstrækkeligt udstyret til at kunne opfylde de stillede krav til den offentlige tjeneste, ville have ved at gennemføre forpligtelserne, idet der skal tages hensyn til de hermed forbundne indtægter og til en rimelig fortjeneste ved opfyldelsen af forpligtelserne.

dommen, var opfyldt. Da denne undersøgelse ikke fremgik af beslutningen, blev den annulleret ²⁷.

Endelig annullerede Retten i dommen i sagen *Danske Busvognmænd mod Kommissionen* Kommissionens beslutning, som fastslog, at den støtte, som de danske myndigheder havde ydet bustransportvirksomheden Combust, var forenelig med fallesmaske-det.

Retten har navnlig fastslået, at selskabet ikke havde måttet påtage sig forpligtelser til offentlig tjeneste i den i forordning nr. 1191/69 ²⁸ anvendte forstand. Retten bemærkede, at et selskab som Combust – hvis drifts- og befordringspligt samt pligten til at indkassere de fastsatte takstbeløb ikke var pålagt ensidigt, og som ikke var forpligtet til at opfylde sin transportopgave på urentable vilkår, som var i strid med dets forretningsmæssige interesser, men som derimod påtog sig disse forpligtelser frivilligt efter at have fået kontrakt efter udbud, ifølge hvilket der ikke skulle udbetales nogen statsstøtte, og som det stod selskabet frit for at deltage i i overensstemmelse med dets forretningsmæssige interesser, og som fik vederlag for sine transportydelser i kraft af den pris, som det selv havde foreslået i sine bud, og som blev fastsat i de kontrakter, der blev indgået på grundlag heraf – ikke har måttet påtage sig forpligtelser til offentlig tjeneste i den i artikel 2, stk. 1, i forordning nr. 1191/69 anvendte forstand. Et sådant selskab modtager således ikke kompensation i henhold til denne bestemmelse, som Kommissionen havde anført, men får alene det økonomiske vederlag, der er fastsat i transportkontrakterne.

– Den statslige foranstaltningens specifikke eller selektive karakter

I dommen i sagen *Lenzing mod Kommissionen* fandt Retten, at Kommissionen med rette havde konkluderet, at den foranstaltning, der var ydet selskabet Sniace, var selektiv.

Retten påpegede i denne forbindelse, at ganske almentydige foranstaltninger ikke gribes af artikel 87, stk. 1, EF, men at selv interventioner, som umiddelbart finder anvendelse på samtlige virksomheder, imidlertid kan være af en vis selektiv karakter, hvorfor de kan anses for foranstaltninger bestemt til at begunstige visse virksomheder eller visse produktioner. Dette er bl.a. tilfældet, når de myndigheder, hvis opgave det er at anvende hovedreglen, råder over en skønsmæssig beslutning om hvad angår aktens gennemførelse. Retten fastslog, at de spanske myndigheder, som opkræver socialsikringsbidrag, råder over en vis skønsmæssig beslutning, både til at indgå aftaler om fornyet afdragsvis betaling eller om tilbagebetaling og for at fastsætte visse vilkår i aftalerne, såsom tilbagebetalingstiden, størrelsen af de beløb, der forfalder, og den tilstrækkelige karakter af den sikkerhed, som tilbydes som modstykke til skyldaftalerne. Endvidere hører det under disse myndigheders skønsmæssig beslutning at acceptere, at selskabet ikke overholder aftalerne, og at tolerere den manglende betaling af skyldige beløb gennem flere år.

²⁷ Ud over denne begrundelse for annullation af beslutningen af 18.7.2001 blev det i samme dom fastslået, at Kommissionen havde tilsidesat artikel 87, stk. 1, EF ved på grundlag af en sagkyndig erklæring, som savnede beviskraft, at have konkluderet, at prisen for den grund, der var solgt til sagsøgte, var lavere end markedsprisen, hvorfor salget indebar et element af statsstøtte.

²⁸ Rådets forordning (EØF) nr. 1191/69 af 26.6.1969 om medlemsstaternes fremgangsmåde med hensyn til de med begrebet offentlig tjeneste forbundne forpligtelser inden for sektoren for transporter med jernbane, ad landeveje og sejlbare vandveje (EFT L 156, s. 1), som ændret ved Rådets forordning (EØF) nr. 1893/91 af 20.6.1991 (EFT L 169, s. 1).

En statslig foranstaltningens specifikke eller selektive karakter er et af kendetegnene ved begrebet statsstøtte, ikke alene inden for rammerne af EF-traktaten, men også inden for rammerne af EKSF-traktaten, som det blev fastslået i dom af 1. juli 2004, sag T-308/00, *Salzgitter mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, appelleret (sag C-408/04 P) hvori det i denne forbindelse blev bemærket, at den omstændighed, at en skattemæssig foranstaltning, som har hjemmel i en lov, betinges af, at investeringerne lokaliseres i et geografisk begrænset område i en medlemsstat, som det var tilfældet i den pågældende sag, i princippet er tilstrækkeligt til, at den omhandlede foranstaltning må anses for at vedrøre en afgrænset gruppe af virksomheder. Retten understregede, idet den til støtte for sin vurdering – som foretages så sjældent, at den ikke vil blive gengivet – henviste til en dom fra EFTA-Domstolen ²⁹, at det har betydning for, at en foranstaltning kan anses for at udgøre statsstøtte, at de støttemodtagende virksomheder hører til en kategori, som i retlig eller faktisk henseende afgrænses af et kriterium, som er fastlagt ved den omhandlede foranstaltning.

b) *Rammebestemmelser*

På trods af at Kommissionen ved anvendelsen af artikel 87, stk. 3, EF har et vidt skøn ved vurderingen af de økonomiske og sociale faktorer, der kommer i betragtning på fællesskabsplan, er den imidlertid bundet af de rammebestemmelser eller meddelelser, som den vedtager på området for tilsyn med statsstøtte, for så vidt som disse ikke afviger fra traktatens bestemmelser, og de er blevet accepteret af medlemsstaterne. De berørte parter kan således med rette påberåbe sig disse, og Retten vurderer, hvorvidt Kommissionen ved vedtagelsen af beslutningen har overholdt de bestemmelser, den selv har fastlagt.

Retten har således ved flere søgsmål med påstand om, at Kommissionen har begået retlige fejl ved vurderingen af fællesskabsrammebestemmelserne for statsstøtte til miljøbeskyttelse fra 1994 og 2001 (dom af 18.11.2004, sag T-176/01, *Ferriere Nord mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), de multisektorale rammebestemmelser for regionalstøtte til store investeringsprojekter ³⁰ (dommen i sagen *Kronofrance mod Kommissionen*), meddelelsen om Fællesskabets rammebestemmelser for statsstøtte til redning og omstrukturering af kriseramte virksomheder ³¹ (dommen i sagen *Technische Glaswerke Ilmenau mod Kommissionen*) samt henstilling 96/280/EF af 3. april 1996 vedrørende definitionen af små og mellemstore virksomheder ³² og meddelelsen om Fællesskabets rammebestemmelser for statsstøtte til små og mellemstore virksomheder ³³ (dom af 14.10.2004, sag T-137/02, *Pollmeier Malchow mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

²⁹ EFTA-Domstolens dom af 20.5.1999, sag E-6/98, Norge mod EFTA-Tilsynsmyndigheden, EFTA Court Report, s. 74.

³⁰ EFT 1998 C 107, s. 7.

³¹ EFT 1994 C 368, s. 12.

³² Kommissionens henstilling 96/280/EF af 3.4.1996 vedrørende definitionen af små og mellemstore virksomheder (EFT L 107, s. 4).

³³ Kommissionens meddelelse om Fællesskabets rammebestemmelser for statsstøtte til små og mellemstore virksomheder (EFT 1996 C 213, s. 4).

I dommen i sagen *Ferriere Nord mod Kommissionen* fastslog Retten, at Kommissionen kunne erklære, at støtten til fordel for Ferriere Nord var uforenelig med fællesmarkedet, idet investeringen ikke opfyldte kravet om miljømæssig forbedring i henhold til rammebestemmelserne fra 1994 og 2001.

I dommen i sagen *Pollmeier Malchow mod Kommissionen* anerkendte Retten på samme måde Kommissionens vurdering af, at støttemodtageren var en stor virksomhed, som derfor ikke opfyldte kriterierne for definitionen af SMV. Retten bemærkede bl.a., at henset til de omhandlede bestemmelsers almindelige opbygning kunne Kommissionen med rette fastholde, at den pågældende støttemodtager i realiteten ikke var en gruppe, der indtog en stærkere stilling end en SMV.

Henset til angivelserne i rammebestemmelserne for statsstøtte til redning og omstrukturering af kriseramte virksomheder bemærkede Retten i dommen i sagen *Technische Glaswerke Ilmenau mod Kommissionen*, at Kommissionen ikke havde begået et åbenbart urigtigt skøn ved at erklære den omhandlede prisnedsættelse uforenelig med fællesmarkedet i medfør af artikel 87, stk. 3, litra c), EF uden at tage hensyn til den monopolsituation, der ville opstå, hvis sagsøgeren ophørte med at eksistere. Retten understregede således, at denne omstændighed alene kunne berettige, at der var blevet ydet en statsstøtte til redning af kriseramte virksomheder og til fremme af deres omstrukturering, såfremt de generelle betingelser for godkendelse af støtten til redning og omstrukturering, der er fastlagt i rammebestemmelserne, var opfyldt. Retten fastslog imidlertid, at Kommissionen ikke havde begået et åbenbart urigtigt skøn ved at antage, at virksomheden Technische Glaswerke Ilmenau ikke kunne genoprette sin rentabilitet ved hjælp af omstrukturingsplanen, hvorfor Retten forkastede anbringendet.

Derimod annullerede Retten i dommen i sagen *Kronofrance mod Kommissionen* Kommissionens beslutning om ikke at rejse indsigelser mod de tyske myndigheders støtte til selskabet Glunz til opførelse af et integreret center for forarbejdning af træ. Retten bemærkede, at Kommissionen ikke havde fulgt bestemmelserne i de multisektorale rammebestemmelser for regionalstøtte til store investeringsprojekter, for så vidt som den ikke, som det kræves efter disse rammebestemmelser, havde undersøgt, om markedet for de produkter, der var berørt af støtten, var »vigende«. På grund af denne retlige fejl fra Kommissionens side kunne den anmeldte støttes forenelighed ikke vurderes på grundlag af samtlige de gældende kriterier.

c) Tilbagesøgning

Dommen af 14. januar 2004, sag T-109/01, *Fleuren Compost mod Kommissionen* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), gav Retten mulighed for at bemærke, at støttemodtagerne principielt ikke kan have nogen berettiget forventning om, at den støtte, de har modtaget, er lovlig, medmindre den er blevet ydet under iagttagelse af den i artikel 88 EF fastlagte procedure, men at det ganske vist ikke er udelukket efter retspraksis, at modtagere af en ulovlig støtte under en tilbagesøgningsprocedure kan modsætte sig tilbagebetalingen under henvisning til ekstraordinære omstændigheder, der har kunnet skabe en berettiget forventning hos dem om, at støtten var lovlig.

Retten fastslog imidlertid, at støttemodtagerne alene kan påberåbe sig sådanne ekstraordinære omstændigheder, der hviler på relevante nationale lovbestemmelser, inden for rammerne af en tilbagesøgningsprocedure ved en national domstol, og det tilkommer udelukkende de nationale retter at afgøre sagen, eventuelt efter at have anmodet Domstolen om en præjudiciel fortolkning. Retten tog således klart stilling til et spørgsmål, der indtil videre alene havde været berørt tøvende (jf. i denne forbindelse Årsrapporten 1999).

Til forskel fra sagsøgeren i den sag, der gav anledning til den dom, der netop er kommenteret, anførte Salzgitter ikke til anfægtelse af tilbagebetalingen af støtte, at Kommissionen havde tilsidesat princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, men at den havde tilsidesat retssikkerhedsprincippet. Retten fandt, at tilsidesættelsen af dette retssikkerhedsprincip i det pågældende tilfælde berettigede en annullation af de bestemmelser i Kommissionens beslutning ³⁴, som pålagde Forbundsrepublikken Tyskland en forpligtelse til at tilbagesøge den støtte, der var ydet virksomhederne i Salzgitter AG.

Retten fastslog således i dommen i sagen *Salzgitter mod Kommissionen* for det første, at muligheden for at påberåbe sig retssikkerhedsprincippet ikke er underlagt de betingelser, der skal være opfyldt, hvis man påberåber sig en berettiget forventning om en statsstøttes lovlighed. Derfor kan en stålvirksomhed, der har opnået en statsstøtte, der ikke er blevet anmeldt til Kommissionen, til anfægtelse af Kommissionens beslutning om tilbagebetaling, påberåbe sig retssikkerhedsprincippet, selv om en støttemodtager ikke, bortset fra i undtagelsestilfælde, kan have nogen berettiget forventning om en støttes lovlighed, hvis denne er ydet under tilsidesættelse af bestemmelserne om forudgående kontrol af statsstøtte.

Retten bemærkede for det andet, at den stålvirksomhed, der havde modtaget en ulovlig statsstøtte, med rette kunne påberåbe sig retssikkerhedsprincippet til anfægtelse af lovligheden af Kommissionens beslutning om tilbagebetaling af støtten i tilfælde, hvor der på det tidspunkt, hvor virksomheden modtog støtten, på grund af Kommissionen herskede usikkerhed og manglende klarhed om retstilstanden vedrørende den omhandlede støttetype, sammen med den omstændighed, at Kommissionen gennem længere tid undlod at reagere på trods af sit kendskab til udbetalingen af støtten, og som derved i strid med sin påpasselighedsforpligtelse skabte en uklar retsstilling, som det påhvilede den at afklare, inden den kunne tage noget skridt til tilbagesøgning af den allerede ydede støtte.

2. Procedurespørgsmål

Spørgsmålet om rækkevidden af de berørte parter rettigheder under den formelle undersøgelsesprocedure vedrørende en statsstøtte er blevet afklaret. Der opstilles en sontring i Rettens praksis mellem de medlemsstater, der yder støtten, og de berørte parter. De første har den fulde ret til kontradiktion, mens de sidstnævnte alene har ret til at fremsætte bemærkninger.

³⁴ Kommissionens beslutning 2000/797/EKSF af 28.6.2000 om Tysklands statsstøtte til Salzgitter AG, Preussag Stahl AG og koncernens datterselskaber inden for jern- og stålindustrien, nu Salzgitter AG – Stahl und Technologie (SAG) (EFT L 323, s. 5).

Inden for rammerne af et af anbringenderne i sagen mod Kommissionen gjorde Ferriere Nord – en virksomhed inden for jern-, maskin- og metalindustrien – gældende, at Kommissionen havde tilsidesat retten til kontradiktion ved at indlede den formelle undersøgelsesprocedure i henhold til fællesskabsrammebestemmelserne fra 1994 om statsstøtte til miljøbeskyttelse. Efter at have rammebestemmelserne³⁵, mens den anfægtede beslutning blev vedtaget på grundlag af rammebestemmelserne fra 2001³⁶ uden at hverken Den Italienske Republik eller virksomheden blev opfordret til at fremsætte deres bemærkninger under hensyntagen til de nye rammebestemmelser. I dommen i sagen *Ferriere Nord mod Kommissionen* præciserede Retten, at dette anbringende ikke skulle behandles som et anbringende vedrørende retten til kontradiktion, hvorpå kun stater kan gøre krav inden for statsstøtteområdet, men som et anbringende vedrørende »interesserede parter« ret til at fremsætte bemærkninger i medfør af artikel 88, stk. 2, EF under den del af undersøgelsesproceduren, som er omfattet af denne bestemmelse. Retten bemærkede videre, at Kommissionen ikke uden at tilsidesætte de interesserede parter processuelle rettigheder havde kunnet basere sin beslutning på de nye principper, som blev indført med rammebestemmelserne fra 2001, uden at give disse parter anledning til at fremsætte deres bemærkninger hertil. Retten fastslog imidlertid, at de principper, som var opstillet i de to rammebestemmelserne, på grundlag af hvilke Kommissionen har erklæret støtten uforenelig med fællesmarkedet, i det væsentlige var identiske, hvorefter Retten udledte, at det var ikke påkrævet at foretage en ny høring af de interesserede parter.

Endvidere har der været rejst et spørgsmål om, hvorvidt en støttemodtagende virksomhed har mere vidtgående rettigheder end den ret til at fremsætte bemærkninger efter procedurens iværksættelse, som tilkommer alle interesserede parter ifølge artikel 88, stk. 2, EF. Den besvarelse, Retten har givet i dommene i sagerne *Fleuren Compost mod Kommissionen* og *Technische Glaswerke Ilmenau mod Kommissionen*, er utvetydig: »Der er ingen bestemmelser i proceduren for kontrol med statsstøtte, der giver støttemodtageren en særlig stilling blandt de berørte.« Retten har bemærket, at proceduren for kontrol med statsstøtte ikke er en procedure, der indledes »mod« støttemodtageren, hvilket ville medføre, at denne sidstnævnte som sådan kunne påberåbe sig en så udstrakt ret som retten til kontradiktion.

Da andre berørte parter end den pågældende medlemsstat ikke havde noget krav på, at Kommissionen fulgte en kontradiktorisk procedure i forhold til dem, forkastede Retten sagsøgernes anbringender, bl.a. det, der var fremført af Technische Glaswerke Ilmenau, hvorefter virksomheden burde have haft adgang til den ikke-fortrolige udgave af akterne i den administrative procedure, og have tilsendt bemærkninger eller svar på Kommissionens spørgsmål fra en af virksomhedens konkurrenter på markedet.

Inden for rammerne af et af de anbringender, som virksomheden fremførte under sagen om annullation af Kommissionens beslutning om at erklære den støtte, som Den Italienske Republik havde ydet til Ferriere Nord, uforenelig med fællesmarkedet, bebrejdede Ferriere Nord Kommissionen, at den havde undladt at anmode selskabet eller Den Italienske Republik om at indsende dokumentation for investeringens miljømæssige formål, og at den herefter i sin beslutning alligevel anførte, at den ikke havde modtaget nogen dokumenter

³⁵ EFT 1994 C 72, s. 3.

³⁶ Fællesskabsrammebestemmelserne for statsstøtte til miljøbeskyttelse (EFT 2001 C 37, s. 3).

desangående. Retten bemærkede i denne forbindelse (dommen i sagen *Ferriere Nord mod Kommissionen*), at princippet om beskyttelse af den berettigede forventning indebærer, at Kommissionen under proceduren for undersøgelse af statsstøtte skal tage hensyn til den berettigede forventning, som de berørte parter vil kunne have på grundlag af det i beslutningen om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure angivne, og at Kommissionen følgelig ikke kan basere den endelige beslutning på den omstændighed, at den ikke har modtaget oplysninger, som de interesserede parter på grundlag af denne angivelse ikke har ment, at det var fornødent at fremsende. I det pågældende tilfælde blev anbringendet forkastet, henset til at angivelserne i beslutningen om at indlede proceduren var tilstrækkelig klare og præcise ³⁷.

E. Handelsmæssige beskyttelsesforanstaltninger

Selv om dom af 28. oktober 2004, *Shanghai Teraoka Electronic/Conseil* (sag T-35/01, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), hvorved et søgsmål om annulation af en forordning om indførelse af endelig antidumpingtold på import af visse elektroniske vægte³⁸, skal nævnes, navnlig fordi det er den eneste dom afsagt på området for antidumping, er det dom af 14. december 2004, *Fédération des industries condimentaires de France (FICF) m.fl. mod Kommissionen* (sag T-317/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), opmærksomheden skal henledes på.

Retten har for første gang skulle træffe afgørelse vedrørende lovligheden af en kommissionsbeslutning om afvisning af en klage, som var indgivet i medfør af Rådets forordning om handelsmæssige hindringer³⁹, og præciserede herved betingelserne for, hvornår handelsmæssige hindringer kan berettige Fællesskabets indgreb.

I juni 2001 indgav FICF, som omfatter de største franske producenter af tilberedt sennep, en klage over virkningerne af de foranstaltninger, som Verdenshandelsorganisationens (WTO) Instans til Bilæggelse af Tvister havde givet USA tilladelse til at træffe⁴⁰, og som navnlig bestod i at lægge en tillægstold på 100% på en række produkter fra EF-medlemsstaterne, herunder »tilberedt sennep«.

³⁷ Jf. I samme retning dommen i sagen *Pollmeier Malchow mod Kommissionen*, præmis 76.

³⁸ Rådets forordning (EF) nr. 2605/2000 af 27.11.2000 om indførelse af en endelig antidumpingtold på importen af visse elektroniske vægte med oprindelse i Folkerepublikken Kina, Republikken Korea og Taiwan (EFT L 301, s. 42).

³⁹ Rådets forordning (EF) nr. 3286/94 af 22.12.1994 om fastsættelse af fællesskabsprocedurer på området for den fælles handelspolitik med henblik på at sikre udøvelsen af Fællesskabets rettigheder i henhold til internationale handelsregler, navnlig regler fastlagt i Verdenshandelsorganisationens regi (EFT L 349, s. 71).

⁴⁰ Mellem 1981 og 1996 vedtog Rådet en række direktiver som led i bekæmpelsen af anvendelsen af visse hormonforstyrrende stoffer i foderstoffer med henblik på at beskytte menneskets sundhed. Som følge af en klage indgivet af USA erklærede WTO's appelinstans i januar 1998 disse fællesskabsbestemmelser i strid med WTO's regler. Da fællesskabsbestemmelserne ikke var blevet bragt i overensstemmelse hermed, fik USA i juli 1999 tilladelse til at træffe gengældelsesforanstaltninger, herunder navnlig at lægge en tillægstold på 100% på visse produkter fra EF.

FICF klagede over den selektive karakter af de amerikanske gengældelsesforanstaltninger, der kun blev anvendt over for visse medlemsstater og ikke over for EF i sin helhed. Af klagen fremgik det ligeledes, at den af USA indførte handelshindring medførte negative handelsmæssige virkninger for FICF-medlemmernes eksport af tilberedt sennep, og at det var i Fællesskabets interesse at indlede en procedure i henhold til de internationale handelsregler over for de foranstaltninger, som USA havde truffet.

I medfør af forordningen om handelsmæssige hindringer indledte Kommissionen en undersøgelsesprocedure, som siden blev udvidet til at omfatte tre andre brancheorganisationer for foie gras, roquefort og skalotteløg. Denne procedure blev afsluttet i 2002, idet Kommissionen fandt, at det ikke var nødvendigt med et særligt indgreb for at beskytte Fællesskabets interesser i det omfang, hvor USA's selektive suspension af indrømmelser ikke medførte negative handelsmæssige virkninger i forordningens forstand.

FICF og de andre berørte organisationer anlagde sag ved Retten med påstand om annullation af Kommissionens beslutning om ikke at reagere på de amerikanske gengældelsesforanstaltninger, men Retten stadfæstede denne beslutning.

Retten bemærkede for det første, at der i henhold til forordningen om handelsmæssige hindringer er mindst tre betingelser, der skal være opfyldt samtidigt, for at Fællesskabet i henhold til de internationale handelsregler kan anlægge sag til prøvelse af en handelshindring, som et tredjeland har indført: at der foreligger en handelshindring, at den har negative handelsmæssige virkninger, og at det er nødvendigt at anlægge sag for at beskytte Fællesskabets interesse.

Dernæst fastslog Retten, at Kommissionen havde taget hensyn til samtlige de elementer, der er uløseligt forbundne med begrebet handelshindring. For så vidt angår de negative handelsmæssige virkninger bemærkede Retten, at eksporten af tilberedt sennep i perioden 1996-1998 og i 2000 fra Det Forenede Kongerige til USA målt i værdi og mængde kun var steget meget lidt i forhold til de øvrige medlemsstaters eksport til USA. Selv om det antages, at eksportørerne i andre medlemsstater end Det Forenede Kongerige selv ville få glæde af denne stigning, såfremt de amerikanske gengældelsesforanstaltninger også var rettet mod tilberedt sennep med oprindelse i Det Forenede Kongerige – hvilket sagsøgerne ikke har godtgjort – ville disse eksportører ikke have fået større eksportmuligheder.

Endelig bemærkede Retten, at bedømmelsen af Fællesskabets interesser kræver en afvejning af de forskellige berørte parter interesser og af Fællesskabets almene interesse. Selv om det ikke på grundlag af undersøgelsen kunne udelukkes, at Fællesskabet har en almen og langsigtet interesse i senere at gribe ind, afsluttede Kommissionen proceduren, da Fællesskabet ikke har en særlig interesse i at gribe ind over for en handelsmæssig hindring, som ikke medfører negative handelsmæssige virkninger i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i forordningen om handelsmæssige hindringer. Retten fastslog, at en klager ikke kan tilskynde Fællesskabet til for princippets skyld at gribe ind for at beskytte den almene interesse, medmindre klageren selv har lidt under negative handelsmæssige virkninger i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i forordningen om handelsmæssige hindringer. I modsætning til, hvad de franske producenter hævdede, havde Kommissionen ikke forvekslet Fællesskabets interesser med FICF's. Retten bemærkede desuden, at selv om beslutningen ikke nævner andre interesserede parter end FICF, havde Kommissionen vurderet deres interesser i forbindelse med sin undersøgelse.

F. EF-varemærker

Registreringen af EF-varemærker udgør som følge af den plads, den optager i Rettens arbejde, en vigtig del af denne retsinstans' sager: 110 anlagte sager i 2004 (mod 100 i 2003) og 76 afsluttede sager (47 ved dom og 29 ved kendelse), dvs. en stigning på 29 i forhold til året før.

Ifølge Rådets forordning (EF) nr. 40/94 af 20. december 1993 om EF-varemærker⁴¹, er et EF-varemærke udelukket fra registrering, hvis det mangler fornødent særpræg [artikel 7, stk. 1, litra b)], eller hvis det er beskrivende [artikel 7, stk. 1, litra c)] (absolutte registreringshindringer), eller i tilfælde af, at der rejses indsigelse på grundlag af et ældre varemærke, der er beskyttet i en medlemsstat eller som et EF-varemærke (artikel 8) (relative registreringshindringer)⁴².

1. Absolutte registreringshindringer

Ud af de 14 afsagte domme om lovligheden af afgørelser truffet af appelkamrene vedrørende absolutte registreringshindringer annullerede Retten kun én afgørelse (dom af 24.11.2004, sag T-393/02, *Henkel mod KHIM (en hvid og gennemsigtig flakons form)*) og frifandt Harmoniseringskontoret i alle de andre sager⁴³.

For det første er de af artikel 7, stk. 1, litra b), i forordning nr. 40/94 omfattede varemærker de varemærker, der ikke kan udfylde varemærkets grundlæggende funktion, nemlig at identificere varens eller tjenesteydelsens handelsmæssige oprindelse. Med andre ord har et varemærke fornødent særpræg i denne bestemmelses forstand, når det er egnet til at identificere den vare eller tjenesteydelse, for hvilken der ansøges om registrering, som hidrørende fra en bestemt virksomhed, og dermed til at adskille denne vare fra andre virksomheders.

Retten opretholdt bla. appelkamrenes afgørelser, der afslog at registrere gengivelser af stående poser til drikkevarer for frugtsaft, ordmærket »LOOKS LIKE GRASS... FEELS LIKE GRASS... PLAYS LIKE GRASS« for syntetisk græs og installation af denne vare,

⁴¹ EFT 1994 L 11, s. 1.

⁴² Et varemærke kan i henhold til samme forordnings artikel 51, stk. 1, ligeledes erklæres ugyldigt af Harmoniseringskontoret efter indgivelse af begæring herom. I 2004 har Retten ikke truffet afgørelse om gyldigheden af afgørelser truffet af Harmoniseringskontorets Annulationsafdeling.

⁴³ Dom af 28.1.2004, forenede sager T-146/02 – T-153/02 (under appel sag C-173/04 P), *Deutsche SiSi-Werke mod KHIM (stående pose)*, af 31.3.2004, sag T-216/02, *Fieltdurf mod KHIM (LOOKS LIKE GRASS... FEELS LIKE GRASS... PLAYS LIKE GRASS)*; af 21.4.2004, sag T-127/02, *Concept mod KHIM (ECA)*, af 29.4.2004, sag T-399/02 (under appel sag C-286/04 P), *Eurocermex mod KHIM (en ølflaskes form)*; af 30.6.2004, sag T-281/02, *Norma Lebensmittelfilialbetrieb mod KHIM (Mehr für Ihr Geld)*, af 8.7.2004, sag T-289/02, *Telepharmacy Solutions mod KHIM – (TELEPHARMACY SOLUTIONS)*, af 8.7.2004, sag T-270/02, *MLP Finanzdienstleistungen mod KHIM (bestpartner)*, af 20.7.2004, sag T-311/02, *Lissotschenko og Hentze mod KHIM (LIMO)*, af 14.9.2004, sag T-183/03, *Applied Molecular Evolution mod KHIM (APPLIED MOLECULAR EVOLUTION)*, af 10.11.2004, sag T-402/02, *Storck mod KHIM (en papillotform)*, af 10.11.2004, sag T-396/02, *Storck mod KHIM (et bolsjes form)*, af 23.11.2004, sag T-360/02, *Frischpack mod KHIM (formen på en beholder til ost)*, af 30.11.2004, sag T-173/03, *Geddes mod KHIM (NURSERYROOM)*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

en gennemsigtig langhalset flaske fyldt med en gul væske, hvori der i flaskehalsen var isat en citronskive med grøn skal, for drikkevarer og visse tjenesteydelser, ordmærket »Mehr für Ihr Geld« for materialistartikler og levnedsmidler til almindeligt forbrug, gengivelsen af en indpakning af papir med snoede ender for bolsjer samt en tredimensional form, der gengav et lysebrunt bolsje for sukkervarer, som EF-varemærker på grund af manglende fornødent særpræg.

Derimod annullerede Retten en afgørelse fra appelkammeret, der havde antaget, at et tredimensionalt tegn, der bestod af en hvid og gennemsigtig flakons form, manglede fornødent særpræg for rengøringsmidler. I dommen i sagen *Henkel mod KHIM (en hvid og gennemsigtig flakons form)* fandt Retten nemlig, at det ansøgte tredimensionale varemærke var usædvanligt og egnet til at adskille de omhandlede varer fra varer, der havde en anden handelsmæssig oprindelse.

For det andet bemærkes, at hvad angår de sager, der vedrørte, hvorvidt et varemærke havde fornødent særpræg i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 7, stk. 1, litra c), i forordning nr. 40/94, opretholdt Retten alle appelkamrenes bedømmelser om dette spørgsmål. Retten opretholdt således de afgørelser, der fastslog, at ordmærket TELEPHARMACY SOLUTIONS for udstyr til fjerndistribution af lægemidler, ordmærket LIMO for bestemte lasere, ordmærket APPLIED MOLECULAR EVOLUTION for tjenesteydelserne vedrørende molekylær opbygning af forbindelser og ordmærket NURSERYROOM for varer til små børn ikke var egnet til at opfylde varemærkets funktion som angivelse af oprindelse.

Desuden har Retten for første gang anvendt procesreglements artikel 111 i et søgsmål med påstand om annulatio af et appelkammers afgørelse, hvori det blev fastslået, at ordmærket QUICK-GRIP for klemmer (værktøj) var beskrivende, til ved kendelse af frikende Harmoniseringskontoret med den begrundelse, at sagen var åbenbart ugrundet (kendelse af 27.5.2004, sag T-61/03, *Irwin Industrial Tool mod KHIM (QUICK-GRIP)*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

For det tredje fastsætter artikel 7, stk. 1, litra h), i forordning nr. 40/94 en absolut registreringshindring, som Retten i dommen i sagen *Concept mod KHIM (ECA)* efterprøvede, om appelkammeret havde anvendt korrekt⁴⁴. I denne sag opretholdt Retten, at et figurmærke, der var sammensat af en cirkel af ensartede stjerner, af samme størrelse, og med fem takker, hvor en vendte opad, og som på en kvadratisk baggrund omkransede ordbestanddelen »ECA«, alt uden angivelse af farver, og som var søgt registreret for bl.a. indspillede databærere og organisering og udførelse af seminarer, skulles udelukkes fra registrering. Retten fastslog nemlig, at et sådant tegn ud fra et heraldisk synspunkt er en efterligning af EU-logoet i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i Pariser-konventionens artikel 6ter, stk. 1, litra b). Desuden fandt Retten, at appelkammeret med rette havde konkluderet, at registreringen af det ansøgte varemærke hos offentligheden kan vække en forestilling om, at der består en forbindelse mellem det ansøgte varemærke på den ene side og Europarådet, Den Europæiske Union eller Det Europæiske Fællesskab på den anden side.

⁴⁴ Ifølge denne bestemmelse er »varemærker, som skal afslås i medfør af artikel 6ter i Pariser-konventionen, fordi de ikke er godkendt af de kompetente myndigheder«, udelukket fra registrering.

For det fjerde undlader ansøgerne ikke at påberåbe sig artikel 7, stk. 3, i forordning nr. 40/94 for Harmoniseringskontoret for at få godkendt registreringen af et varemærke, da det heri udtrykkeligt bestemmes, at artikel 7, stk. 1, litra b)-d), ikke finder anvendelse, hvis varemærket som følge af den brug, der er gjort deraf, har fået fornødent særpræg for de varer eller tjenesteydelser, for hvilke det søges registreret. Retten anførte i dommen i sagen Eurocermex mod KHIM (en ølflaskes form), sag T-396/02, Storck mod KHIM (et bolsjes form), og sag T-402/02, Storck mod KHIM (en papillotform) betingelserne for, at et sådant fornødent særpræg kan antages at foreligge, både hvad angår form og de krævede beviser. I sidstnævnte dom understregede Retten, at appelkammeret ikke tilsidesætter artikel 74, stk. 1, første punktum, i forordning nr. 40/94, når det ikke foretager en ex officio-prøvelse af alle de faktiske omstændigheder, der kunne gøre det muligt at fastslå, at varemærket har fået fornødent særpræg ved brug i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i denne forordnings artikel 7, stk. 3. Selv om der, for så vidt angår denne bestemmelse, ikke er nogen regel om, at Harmoniseringskontorets undersøgelse (dvs. undersøgerens eller i givet fald appelkammerets) er begrænset til de faktiske omstændigheder, som parterne har påberåbt sig, i modsætning til hvad der er fastsat i bestemmelsen i forordningens artikel 74, stk. 1, in fine, vedrørende relative registreringshindringer, fandt Retten, at når varemærkeansøgeren ikke har gjort gældende, at varemærket har fået fornødent særpræg ved brug, er det praktisk umuligt for Harmoniseringskontoret at lægge til grund, at varemærket har fået et sådant særpræg. I henhold til princippet om, at ingen er forpligtet til at præstere det umulige, er Harmoniseringskontoret kun forpligtet til at prøve de faktiske omstændigheder, hvorunder varemærket kan anses for at have fået fornødent særpræg ved brug i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 7, stk. 3, hvis ansøgeren har påberåbt sig dem.

2. Relative registreringshindringer

Bortset fra de sager, der blev afgjort ved kendelse, bl.a. hvor det var uforholdende at træffe afgørelse som følge af tilbagekaldelse af indsigelsen rejst mod varemærket (kendelse af 9.2.2004, sag T-120/03, *Synopharm mod KHIM – Pentafarma (DERMAZYN)*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), traf Retten afgørelse ved dom i 19 tilfælde. I 14 af de afsagte domme opretholdt Retten appelkamrenes afgørelser ⁴⁵. I de andre annullerede

⁴⁵ Dom af 18.2.2004, sag T-10/03, *Koubi mod KHIM – Flabesa (CONFORFLEX)*, af 3.3.2004, sag T-355/02 (under appel sag C-206/04 P), *Mülhens mod KHIM – Zirh International (ZIRH)*, af 31.3.2004, sag T-20/02, *Interquell mod KHIM – SCA Nutrition (HAPPY DOG)*, af 17.3.2004, forende sager T-183/02 og T-184/02, *El Corte Inglés mod KHIM – González Cabello og Iberia Líneas Aéreas de España (MUNDICOR)*, af 28.4.2004, forenede sager T-124/02 og T-156/02, *Sunrider mod KHIM – Vitakraft-Werke Wührmann og Friesland Brands (VITATASTE og METABALANCE 44)*; af 22.6.2004, sag T-66/03, »Drie Mollen sinds 1818« mod KHIM – *Nabeiro Silveria (Galáxia)*, af 22.6.2004, sag T-185/02 (under appel sag C-361/04 P), *Ruiz-Picasso m.fl. mod KHIM – DaimlerChrysler (PICARO)*, af 30.6.2004, sag T-186/02, *BMI Bertollo mod KHIM – Diesel (DIESELIT)*, af 6.7.2004, sag T-117/02, *Grupo El Prado Cervera mod KHIM – Héritiers Debuschewitz (CHUFAFIT)*, af 8.7.2004, sag T-203/02 (under appel sag C-416/04 P), *Sunrider mod KHIM – Espadafor Caba (VITAFRUIT)*, af 13.7.2004, sag T-115/02, *AVEX mod KHIM – Ahlers (afbildningen »a«)*, af 13.7.2004, sag T-115/03, *Samar mod KHIM – Grotto (GAS STATION)*, af 16.9.2004, sag T-342/02, *Metro-Goldwyn-Mayer Lion mod KHIM – Moser Grupo Media (Moser Grupo Media)*, af 6.10.2004, forenede sager T-117/03 – T-119/03 og T-171/03, *New Look mod KHIM – Naulover (NLSPORT, NLJEANS, NLACTIVE og NLCollection)*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

Retten de anfægtede afgørelser enten af form- eller proceduremæssige grunde ⁴⁶, eller fordi appelkammeret havde tilsidesat artikel 8, stk. 1, litra b), i forordning nr. 40/94 ⁴⁷.

Ifølge den sidstnævnte bestemmelse om indsigelse rejst af indehaveren af et ældre varemærke er det varemærke, der søges registreret, udelukket fra registrering, såfremt der i offentlighedens bevidsthed inden for det område, hvor det ældre mærke er beskyttet, er risiko for forveksling, fordi det yngre mærke er identisk med eller ligner det ældre varemærke, og varerne eller tjenesteydelserne er af samme eller lignende art.

Hvad angår det forhold, at der skal foretages en helhedsvurdering af risikoen for forveksling med hensyn til den relevante kundekreds' opfattelse og under hensyntagen til alle de relevante faktorer i den foreliggende sag, navnlig den indbyrdes afhængighed mellem ligheden mellem varemærkerne og ligheden mellem de varer og tjenesteydelser, der er omfattet af varemærkerne, opretholdt Retten f.eks., at der var en sådan risiko for forveksling mellem ordmærket CONFORFLEX for sengemøbler og de ældre figurvaremærker FLEX, der var registreret i Spanien for varekategorier, der omfattede sengemøbler, og omvendt, at der ikke var en sådan risiko mellem ordmærket PICARO for motorkøretøjer og det ældre EF-varemærke PICASSO for de samme varer eller mellem ordmærket CHUFADIT for forarbejdede nødder og friske nødder og det ældre nationale ordmærke – CHUFI – og det ældre nationale figurmærke – der indeholdt ordet CHUFI – for bl.a. varer, der omfattede dem, der var omhandlet i varemærkeansøgningen.

Desuden bidrager flere domme til at tydeliggøre fremgangsmåden ved behandlingen af en indsigelse, således som den er fastsat i artikel 43, stk. 2 og 3, i forordning nr. 40/94. Nærmere bestemt fastsætter artikel 43, stk. 2, at indehaveren af det ældre EF-varemærke, der har rejst indsigelse, på begæring af ansøgeren skal godtgøre, at der inden for de seneste fem år forud for offentliggørelsen af EF-varemærkeansøgningen er gjort reel brug af det ældre EF-varemærke i Fællesskabet for de varer og tjenesteydelser, for hvilke det er registreret, og som lægges til grund for indsigelsen, eller at der foreligger rimelig grund til, at brug ikke har fundet sted, forudsat at det ældre EF-varemærke på dette tidspunkt har været registreret i mindst fem år. Ifølge samme artikels stk. 3 finder stk. 2 anvendelse på ældre nationale varemærker, dog således at brug i den medlemsstat, hvor det ældre nationale varemærke er beskyttet, træder i stedet for brug i Fællesskabet.

Det fremgår nemlig af retspraksis, at der kun kan kræves bevis for reel brug, hvis der mindst er en frist på fem år mellem datoen for registreringen af det ældre varemærke og datoen for offentliggørelsen af EF-varemærkeansøgningen (dommen i sagen *BMI Bertollo mod KHIM – Diesel (DIESELIT)*), og at beviser for den reelle brug kun skal fremlægges, såfremt ansøgeren »rettidigt har indgivet en udtrykkelig begæring herom til Harmoniseringskontoret« (dommen i sagen *El Corte Inglés mod KHIMI – González Cabello og Iberia Líneas Aéreas de España (MUNDICOR)*). I adskillige afgørelser (dommen i sagen *MFE Marienfelde mod*

⁴⁶ Dom af 30.6.2004, sag T-107/02, *GE Betz mod KHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)*, af 8.7.2004, sag T-334/01, *MFE Marienfelde mod KHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)*, af 6.10.2004, sag T-356/02 (under appel sag C-512/04 P), *Vitakraft-Werke Wührmann mod KHIM – Krafft (VITAKRAFT)*, og af 10.11.2004, sag T-164/02, *Kaul mod KHIM – Bayer (ARCOL)*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

⁴⁷ Dom af 30.6.2004, sag T-317/01, *M+M mod KHIM – Mediametrie(M+M EUROdata)*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

KHIM – Vétoquinol (HIPOVITON), Sunrider mod KHIM – Espadafor Caba (VITAFRUIT) og Vitakraft-Werke Wührmann mod KHIM – Krafft (VITAKRAFT)) præciserede Retten ligeledes begrebet reel brug samt omfanget af det bevis, der skal fremlægges af indsigeren, og efterprøvede vurderingen af den reelle brug, som appelkammeret havde foretaget. Hertil bemærkes, at Retten i dommen i sagen *Vitakraft-Werke Wührmann mod KHIM – Krafft (VITAKRAFT)* fandt, at appelkammeret med urette havde konkluderet, at den reelle brug var blevet godtgjort, idet appelkammeret udelukkende havde støttet sit ræsonnement på formodninger, og Retten annullerede derfor den anfægtede afgørelse.

3. Spørgsmål vedrørende form og procedure

Selv om de spørgsmål vedrørende form og procedure, der er blevet behandlet af Retten, har været forholdsvis mange, kræver den begrænsede plads i denne fremstilling, at der kun gennemgås enkelte af dem. Der er således valgt fire emner.

Det første emne vedrører, hvorvidt visse påstande kan antages til realitetsbehandling. Indledningsvis var spørgsmålet, om Harmoniseringskontoret kunne nedlægge en anden påstand end frifindelse i et annulationssøgsmål, når Harmoniseringskontoret var sagsøgt for Retten i henhold til procesreglementet ⁴⁸. Ifølge dommen i sagen *GE Betz mod KHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)* er svaret bekræftende. Retten godkendte nemlig, at Harmoniseringskontoret tilsluttede sig sagsøgerens påstand om annulation af en afgørelse truffet af appelkammeret, eller endog nøjedes med at overlade afgørelsen til Rettens skøn. Idet Retten henviste til princippet om dels kontinuitet mellem appelkammerets, undersøgerens og/eller den kompetente afdelings funktioner, dels om appelkammerens og deres medlemmers funktionelle uafhængighed i udførelsen af deres opgaver, fandt den, at det måtte antages, at hvis Harmoniseringskontoret ikke har den nødvendige søgsmålskompetence til at anlægge sag til prøvelse af en afgørelse truffet af et appelkammer, er det omvendt ikke forpligtet til systematisk at forsvare enhver anfægtet afgørelse, der er truffet af et appelkammer, eller til nødvendigvis at nedlægge påstand om frifindelse i forbindelse med ethvert søgsmål, der er rettet imod en sådan afgørelse ⁴⁹.

Herefter opstod ligeledes spørgsmålet, om en påstand om annulation af såvel den anfægtede afgørelse som af Indsigelsesafdelingens afgørelse kunne antages til realitetsbehandling. Herom fremgår det af dommen i sagen *MFE Marienfelde mod KHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)*, at en sådan påstand kan antages til realitetsbehandling, eftersom formålet med denne påstand er, at Retten skal træffe den afgørelse, som appelkammeret ifølge sagsøgeren lovligt kunne have truffet i forbindelse med den klage, der blev indgivet over Harmoniseringskontorets afgørelse. I det omfang appelkammeret kan ophæve den afgørelse, som er truffet af Harmoniseringskontorets afdeling, er en sådan ophævelse ligeledes omfattet af de foranstaltninger, som Retten kan træffe i medfør af dens beføjelse til at omgøre en afgørelse i henhold til artikel 63, stk. 3, i forordning nr. 40/94.

Det andet emne vedrører det forhold, at artikel 73 i forordning nr. 40/94, der bestemmer, at Harmoniseringskontorets afgørelse kun må støttes på grunde, som parterne har haft lejlighed

⁴⁸ Artikel 133, stk. 2, i Rettens procesreglement.

⁴⁹ Vedrørende denne problematik jf. ligeledes Domstolens dom af 12.10.2004, sag C-106/03 P, *Vedial mod KHIM*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser.

til at udtale sig om, ikke skal anses for at være tilsidesat, når oplysninger, der ikke var blevet meddelt, kun tjente til at bekræfte rigtigheden af den konklusion, der var nået efter en argumentation, der var selvstændig i forhold til disse oplysninger (dommen i sagen *Fieldturf mod KHIM (LOOKS LIKE GRASS... FEELS LIKE GRASS... PLAYS LIKE GRASS)*).

Det tredje emne vedrører appelkammerets anvendelse af artikel 74 i forordning nr. 40/94 i sager vedrørende relative registreringshindringer. Rækkevidden af denne bestemmelse – der i en sådan sag bestemmer, at prøvelsen er »[begrænset] til de af parterne fremførte kendsgerninger, beviser og argumenter og de af parterne fremsatte anmodninger« – blev præciseret i dommen i sagen *Ruiz-Picasso m.fl. mod KHIM – DaimlerChrysler (PICARO)* ⁵⁰.

I denne dom henviste Retten til – således som den allerede havde fastslået i dom af 23. september 2003, *Henkel mod KHIM – LHS (UK) (KLEENCARE)* (sag T-308/01, Sml. II, s. 3253) – at når appelkammeret træffer afgørelse vedrørende en klage over en afgørelse, der afslutter en indsigelsessag, kan det i henhold til ovennævnte artikel 74 alene støtte sin afgørelse på de relative registreringshindringer, som den berørte part har anført, og på de omstændigheder og beviser, som denne part har gjort gældende og fremlagt til støtte herfor. Imidlertid præciserede Retten for første gang, at begrænsningen af det faktiske grundlag for den prøvelse, som appelkammeret foretager, ikke udelukker, at appelkammeret ud over de faktiske omstændigheder, der udtrykkeligt er anført af parterne under indsigelsessagen, også tager hensyn til velkendte kendsgerninger, dvs. faktiske omstændigheder, som enhver har kendskab til eller kunne få kendskab til ved almindeligt tilgængelige kilder. Retten forklarede på dette punkt, at formålet med retsreglen i artikel 74, stk. 1 in fine, er at aflaste administrationen for den opgave selv at skulle oplyse de faktiske omstændigheder i inter-partes-procedurer, og at dette formål ikke bringes i fare, når Harmoniseringskontoret tager velkendte kendsgerninger i betragtning.

Endelig vedrører det fjerde emne vigtige præciseringer angående sproglige krav under indsigelsesproceduren, som Retten fremkom med i dommen i sagen *GE Betz mod KHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)*.

4. Funktionel kontinuitet mellem Harmoniseringskontorets instanser

Retspraksis om ex partes-sager ⁵¹, hvorefter der er funktionel kontinuitet mellem undersøgerens og appelkamrenes funktioner, kan ligeledes finde anvendelse på forholdet mellem Harmoniseringskontorets Indsigelsesafdeling, der træffer afgørelse i første instans, og appelkamrene. Idet Retten udtrykkelig støttede sig til den løsning, der

⁵⁰ Jf. dommen i sagen *Samar mod KHIM – Grotto (GAS STATION)* vedrørende realitetsbehandlingen ved Retten af et dokument om relative registreringshindringer, der ikke var blevet fremlagt under sagsbehandlingen ved Harmoniseringskontoret, og som Harmoniseringskontoret som følge heraf ikke var forpligtet til ex officio at tage i betragtning.

⁵¹ Dom af 8.7.2004, sag T-163/98, *Procter & Gamble mod KHIM (BABY-DRY)*, Sml. II, s. 2383, som ikke blev ophævet på dette punkt ved Domstolens dom af 20.9.2001, sag C-383/99 P, *Procter & Gamble mod KHIM (BABY-DRY)*, Sml. I, s. 6251, og Rettens dom af 12.12.2002, sag T-63/01, *Procter & Gamble mod KHIM (formen på sæbe)*, Sml. II, s. 5255.

var valgt i dom af 23. september 2004, *Henkel mod KHIM – LHS (UK) (KLEENCARE)*, (kommenteret i årsrapport 2003), fastlog Retten nemlig i dom af 10. november 2004, *Kaul mod KHIM – Bayer (ARCOL)*, at appelkammeret havde begået en fejl, idet det havde afvist at tage de oplysninger i betragtning, der kunne fastslå graden af det ældre varemærkes særpræg, med den begrundelse, at oplysningerne ikke var blevet fremlagt for Indsigelsesafdelingen. Under hensyntagen til princippet om den funktionelle kontinuitet mellem Harmoniseringskontorets instanser var appelkammeret forpligtet til at støtte sin afgørelse på alle de faktiske og retlige oplysninger, som den berørte part havde fremlagt, dels i sagen for den afdeling, der har truffet afgørelse i første instans, dels – med forbehold af overholdelse af de fastsatte tidsfrister⁵² – i klagesagen. I denne sag burde alle de faktiske omstændigheder, der rettidigt var fremført for appelkammeret, have været taget i betragtning af dette. Den således fastslåede undladelse førte til annullation af appelkammerets afgørelse⁵³.

G. Aktindsigt

Forordning nr. 1049/2001⁵⁴, som er vedtaget i medfør af artikel 255 EF, fastsætter principperne, betingelserne og grænserne for aktindsigt i Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter med henblik på at give borgerne bedre mulighed for at deltage i beslutningsprocessen, sikre forvaltningen en større legitimitet og effektivitet og gøre den mere ansvarlig over for borgerne i et demokratisk system samt bidrage til at styrke principperne om demokrati og respekt for de grundlæggende frihedsrettigheder.

Kommissionens og Rådets afvisning af at give aktindsigt, som ligger til grund for dom af 30. november 2004, *IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds mod Kommissionen* (sag T-168/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), og af 23. november 2004, *Turco mod Rådet* (sag T-84/03, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), gav Retten lejlighed til at præcisere rækkevidden af visse bestemmelser i denne forordning.

Denne forordning bestemmer dels, at institutionen, der anmodes om et dokument fra tredjemand, skal rådføre sig med denne tredjemand for at vurdere, om en af undtagelserne i forordningen finder anvendelse, medmindre det er indlysende, at dokumentet skal eller ikke skal udleveres (artikel 4, stk. 4), dels, at en medlemsstat kan anmode institutionen om ikke at give aktindsigt i et dokument, som hidrører fra denne medlemsstat, uden dens forudgående samtykke (artikel 4, stk. 5).

Da Forbundsrepublikken Tyskland havde modsat sig, at visse dokumenter fra de tyske myndigheder udleveres til den, der havde fremsat begæringen, afviste Kommissionen at

⁵² Dvs. på betingelse af, at artikel 74, stk. 2, i forordning nr. 40/94, der bestemmer, at »Harmoniseringskontoret kan se bort fra kendsgerninger og beviser, som ikke er påberåbt eller fremført rettidigt af de pågældende parter«, er overholdt.

⁵³ Uden dog at tage lige så klar stilling til spørgsmålet, blev der henvist til den funktionelle kontinuitet mellem Harmoniseringskontorets instanser inden for rammerne af andre inter partes-sager, nemlig dom af 30.6.2004, *GE Betz mod KHIM – Atofina Chemicals (BIOMATE)*, og af 8.7.2004, *MFE Marienfelde mod KHIM – Vétoquinol (HIPOVITON)*.

⁵⁴ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1049/2001 af 30.5.2001 om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter (EFT L 145, s. 43).

udlevere disse. I en sag om annullation af beslutningen om afvisning stadfæstede Retten denne beslutning ved dom i sagen *IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds mod Kommissionen*. Idet det fremhævedes, at medlemsstaterne befinder sig i en anden situation end tredjemænd, bemærkede Retten, at medlemsstaten kan anmode en institution om ikke at give aktindsigt i et dokument, der hidrører fra denne medlemsstat, og institutionen er da forpligtet til ikke at udlevere dokumentet uden medlemsstatens »forudgående samtykke«. Denne forpligtelse til at indhente medlemsstatens forudgående samtykke, som påhviler institutionen, og som klart fremgår af forordningens artikel 4, stk. 5, kunne risikere at miste sin betydning, hvis Kommissionen kunne beslutte at udlevere et dokument på trods af, at den berørte medlemsstat udtrykkeligt havde anmodet om, at det ikke blev udleveret. Retten fandt derfor, at en given anmodning, som en medlemsstat fremsætter i henhold til denne bestemmelse, i modsætning til det af sagsøgeren anførte, støttet af tre medlemsstater, er et pålæg til institutionen om ikke at give aktindsigt i det pågældende dokument.

I sagen *Turco mod Rådet* havde Rådet afvist at meddele sagsøgeren en udtalelse fra Rådets Juridiske Tjeneste vedrørende et forslag til Rådets direktiv om fastsættelse af minimumsstandards for modtagelse af asylansøgere i medlemsstaterne. Rådet havde i den henseende påberåbt sig artikel 4, stk. 2, i forordning nr. 1049/2001, som bestemmer, at institutionerne afslår at give aktindsigt i et dokument, hvis udbredelse ville være til skade for beskyttelsen af især retslige procedurer og juridisk rådgivning, medmindre der er en mere tungtvejende offentlig interesse i udbredelsen af dokumentet.

Retten gav Rådet, som i denne sag blev støttet af Det Forenede Kongerige og Kommissionen, medhold. Den fastslog, i modsætning til det af sagsøgeren fremførte, at udtrykket »juridisk rådgivning« må forstås således, at hensynet til almene interesser kan være til hinder for at udbrede indholdet af dokumenter, som er udfærdiget af Rådets Juridiske Tjeneste under retslige procedurer, men også i anden forbindelse. Retten præciserede, med henvisning til dom af 7 december 1999, *Interporc mod Kommissionen* (sag T-92/98, Sml. II, s. 3521; se Årsrapport 1999), at juridisk rådgivning, som ydes i forbindelse med retslige procedurer, uden videre er omfattet af undtagelsen om beskyttelse af disse procedurer.

Da undtagelser fra retten til aktindsigt i de dokumenter fra institutionerne, som er omfattet af forordning nr. 1049/2001, skal fortolkes og anvendes strengt, antog Retten, at den omstændighed, at det pågældende dokument har karakter af juridisk rådgivning, ikke i sig selv kan begrunde anvendelsen af den påberåbte undtagelse. Da Rådet imidlertid ikke havde anlagt noget urigtigt skøn ved at antage, at offentliggørelsen af udtalelsen ville kunne rejse tvivl om lovligheden af den pågældende lovgivningsakt, og sagsøgeren ikke havde påberåbt sig tungtvejende offentlige interesser, der kunne berettige udbredelsen af et sådan dokument, frifandt Retten Rådet.

H. Personalesager

De hundredvis af domme i sager anlagt af institutionernes tjenestemænd og øvrige ansatte mod Fællesskabets institutioner vedrører mange forskellige retsstillinger, som der kun i yderst begrænset omfang kan gøres rede for i dette bidrag, som nødvendigvis må være sammenfattende. Det skal derfor alene anføres, at søgsmålene vedrørte lovligheden af:

- afgørelser om ikke at forfremme (dom af 21.1.2004, sag T-97/02, *Mavridis mod Kommissionen*; af 2.3.2004, sag T-197/02, *Caravelis mod Parlamentet*; af 17.3.2004, sag T-175/02, *Lebedef mod Kommissionen*, og sag T-4/03, *Lebedef mod Kommissionen*; af 10.6.2004, sag T-330/03, *Liakoura mod Rådet*, og af 28.9.2004, sag T-216/03, *Tenreiro mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser)
- afgørelser truffet i forbindelse med udnævnelsesprocedurer (dom af 21.1.2004, sag T-328/01, *Robinson mod Parlamentet*; af 2.3. 2004, sag T-234/02, *Michael mod Kommissionen*; af 23.3. 2004, sag T-310/02, *Theodorakis mod Rådet*, og af 31.3. 2004, sag T-10/02, *Girardot mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). I den forbindelse skal ligeledes nævnes, at dom af 9. november 2004, *Montalto mod Rådet* (sag T-116/03, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) annullerede Rådets afgørelse af 23. maj 2002 om udnævnelse af en medformand for et appelkammer og præsident for appelafdelingen under Harmoniseringskontoret
- afgørelser om ikke at benytte konferencetolke, som er fyldt 65 år (dom af 10.6.2004, forenede sager T-153/01 og T-323/01, *Alvarez Moreno mod Kommissionen*; appelleret (sag C-373/04 P), sag T-275/01, *Alvarez Moreno mod Parlamentet*, og sag T-276/01, *Garroni mod Parlamentet*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser)
- afgørelser truffet af udvælgelseskomitéer, hvorved kandidaterne nægtedes adgang til prøverne (dom af 20.1.2004, sag T-195/02, *Briganti mod Kommissionen*; af 19.2. 2004, sag T-19/03, *Konstantopoulou mod Domstolen*; af 25.3.2004, sag T-145/02, *Petrich mod Kommissionen*; af 21.10.2004, sag T-49/03, *Schumann mod Kommissionen*; af 26.10. 2004, sag T-207/02, *Falcone mod Kommissionen*, og af 28.10.2004, forenede sager T-219/02 og T-337/02, *Lutz Herrera mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), hvorved der tildelte en karakter lavere end mindstekravet (dom af 9.11.2004, forenede sager T-285/02 og T-395/02, *Vega Rodríguez mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), eller hvorved sagsøgeren nægtedes optagelse på en reserveliste (dom af 28.4.2004, sag T-277/02, *Pascall mod Rådet*, og af 10.11.2004, sag T-165/03, *Vonier mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser)
- afgørelser truffet i forbindelse med disciplinærsager (dom af 16.12.2004, forenede sager T-120/01 og T-300/01, *De Nicola mod EIB*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), eller hvorved der pålagdes disciplinære sanktioner (dom af 16.3.2004, sag T-11/03, *Afari mod Den Europæiske Centralbank*; af 1.4.2004, *N mod Kommissionen*, sag T-198/02, og af 10.6.2004, sag T-307/01, *Eveillard mod Kommissionen*, og *François mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

I andre sager blev der truffet afgørelse vedrørende påstande om erstatning for forsinket udfærdigelse af bedømmelsesrapporten (dom af 6.7.2004, sag T-281/01, *Huygens mod Kommissionen*, og af 30.9.2004, sag T-16/03, *Ferrer de Moncada mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) eller for tjenestemandens erhvervssygdom (dom af 3.3.2004, sag T-48/01, *Vainker og Vainker mod Parlamentet*, og af 14.10.2004, sag T-256/02, *I mod Domstolen*, og sag T-389/02, *Sandini mod Domstolen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). Nævnes skal tillige dommene af 5. oktober 2004, sag T-45/01, *Sanders m.fl. mod Kommissionen* og sag T-144/02, *Eagle mod Kommissionen* (endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), hvori den sagsøgte institution tilpligtes at betale sagsøgerne erstatning som følge af, at de ikke blev ansat som midlertidigt ansatte ved Fællesskabet i forbindelse med udførelsen af deres arbejde i fællesforetagendet Joint European Torus (JET).

II. Erstatningssøgsmål⁵⁵

Fællesskabets ansvar uden for kontrakt som følge af en ulovlig handling forudsætter opfyldelsen af tre betingelser, nemlig retsstridigheden af den adfærd, som fællesskabsinstitutionerne hævdes at have udvist, eksistensen af den påberåbte skade samt årsagsforbindelsen mellem institutionernes adfærd og denne skade.

Disse tre betingelser for at ifalde ansvar uden for kontrakt blev anset for opfyldt i sagen, der førte til mellemdom af 23. november 2004, *Cantina sociale di Dolianova m.fl. mod Kommissionen* (sag T-166/98, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). Da en eller flere af disse betingelser ikke var opfyldt i de øvrige erstatningssøgsmål, har Retten afvist alle andre sager anlagt i medfør af artikel 288 EF.

For så vidt angår betingelsen om den retsstridige adfærd, som institutionerne hævdes at have udvist, bemærkedes det i dom af 10. februar 2004, *Afrikanische Frucht-Compagnie og Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co. mod Kommissionen* (forenede sager T-64/01 og T-65/01, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) og af 23. november 2004, *Cantina sociale di Dolianova m.fl. mod Kommissionen*, at der ifølge retspraksis skal føres bevis for en tilstrækkelig kvalificeret overtrædelse af en bestemmelse, der har til formål at tillægge borgerne rettigheder (Domstolens dom af 4.7.2000, sag C-352/98 P, Bergaderm og Goupil mod Kommissionen, Sml. I, s. 5291). For så vidt angår kravet om, at overtrædelsen skal være tilstrækkeligt kvalificeret, er det et afgørende kriterium herfor, om den pågældende fællesskabsinstitution åbenbart og groft har overskredet grænserne for sine skønsbeføjelser. Såfremt denne institution har et stærkt begrænset eller intet skøn, kan selve den omstændighed, at der er begået en overtrædelse af fællesskabsretten, være tilstrækkelig til at bevise, at der foreligger en tilstrækkelig kvalificeret krænkelse.

Retten har ved flere lejligheder skullet tage stilling til begrebet »bestemmelse, der har til formål at tillægge borgerne rettigheder«. Retten fastslog således, at bestemmelserne vedrørende fordeling af kompetencerne mellem Fællesskabets forskellige institutioner ikke har til formål at tillægge borgerne rettigheder med den virkning, at Fællesskabet ikke kan ifalde ansvar uden for kontrakt for Rådets eventuelle ulovlige delegering af kompetencer til Kommissionen (dom i sagen *Afrikanische Frucht-Compagnie og Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co. mod Kommissionen*). Retten fastslog tillige, med henvisning til Domstolens retspraksis, at en tilsidesættelse af begrundelsespligten ikke kan pådrage Fællesskabet ansvar (dom i sagen *Afrikanische Frucht-Compagnie og Internationale Fruchtimport Gesellschaft Weichert & Co. mod Kommissionen*, og dom af 25.5.2004, sag T-154/01, *Distilleria F. Palma mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

Retten antog derimod i sin dom *Cantina sociale di Dolianova m.fl. mod Kommissionen*, at princippet om forbud mod ugrundet berigelse og princippet om forbud mod forskelsbehandling har til formål at tillægge borgerne rettigheder. Kommissionens tilsidesættelse af disse principper blev anset for tilstrækkelig kvalificeret, hvilket Retten ikke fandt i de andre sager om erstatning, som den afgjorde i 2004.

⁵⁵ Bortset fra personalesager.

I øvrigt gentog Retten i dom i sagen *Afrikanische Frucht-Compagnie og Internationale Fruchthandels-Gesellschaft Weichert & Co. mod Kommissionen* betingelserne for, at Fællesskabet ifalder ansvar uden for kontrakt som følge af en ulovlig handling, såfremt et sådan anerkendes i fællesskabsretten (se herom Årsrapporterne 2001, 2002 og 2003). Med henvisning til sine tidligere afgørelser fastslog Retten, at et erstatningsansvar forudsætter, at de tre betingelser er opfyldt, nemlig eksistensen af den skade, som hævdes lidt, årsagssammenhæng mellem skaden og den adfærd, Fællesskabets institutioner hævdes at have udvist, samt tabets usædvanlige og særlige karakter, idet det skal præciseres, at et tab er »særligt«, når det rammer en særlig kategori af erhvervsdrivende uforholdsmæssigt hårdt i forhold til andre erhvervsdrivende, og »usædvanligt«, når det overskrider grænserne for, hvilke risici der knytter sig til økonomisk virksomhed inden for det pågældende område, uden at den adfærd, som ligger til grund for den påberåbte skade, er begrundet i en almindelig økonomisk interesse. I dette tilfælde fandt Retten ikke, at der forelå en »kvalificeret« skade.

Endelig er kendelsen af 7. juni 2004, *Segi m.fl. mod Rådet* (sag T-338/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-355/04 P))⁵⁶ både vigtig og interessant. Sagsøgerne havde anlagt sag med påstand om erstatning for den skade, de havde lidt som følge af, at de var opført på den liste, der var bilagt Rådets fælles holdning 2001/931/FUSP af 27. december 2001 om anvendelse af specifikke foranstaltninger til bekæmpelse af terrorisme⁵⁷, ajourført ved fælles holdning 2002/340 og 2002/462⁵⁸. Den fælles holdning 2001/931/FUSP blev vedtaget med hjemmel i artikel 15 i traktaten om Den Europæiske Union, afsnit V, »Bestemmelse om fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik« (FUSP), og artikel 34 i traktaten om Den Europæiske Union, afsnit VI, »Bestemmelse om politisamarbejde og retligt samarbejde i kriminalsager« (almindeligvis benævnt retlige og indre anliggender) (RIA).

Efter at have fastslået, at bestemmelsen⁵⁹ i den fælles holdning, som berører sagsøgerne, ikke indeholder foranstaltninger henhørende under FUSP, og at den eneste relevante hjemmel for de retsakter, der hævdes at ligge til grund for den påberåbte skade, derfor er artikel 34 i traktaten om Den Europæiske Union, erklærede Retten sig åbenbart inkompetent til at påkende erstatningssøgsmålet, idet de eneste retsmidler i afsnit VI i traktaten om Den Europæiske Union er en præjudiciel forelæggelse, et annulationssøgsmål og en bilæggelse af tvister mellem medlemsstater, og der er således ikke åbnet mulighed for erstatningssøgsmål i afsnit VI. Retten fremhævede, at den omstændighed, at sagsøgerne »formentlig ikke råder over et effektivt retsmiddel«, ikke i sig selv kan begrunde fællesskabskompetence i et retssystem, der hviler på princippet om tildelte kompetencer.

⁵⁶ Se ligeledes kendelse af 7.6.2004, *Gestoras Pro-Amnistia m.fl. mod Rådet* (sag T-333/02, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser; appelleret (sag C-354/04 P)).

⁵⁷ EFT L 344, s. 93.

⁵⁸ Rådets fælles holdning 2002/340/FUSP og 2002/462/FUSP vedtaget i medfør af artikel 15 og 34 i traktaten om Den Europæiske Union, henholdsvis den 2.5. og den 17.6.2002 (EFT L 116, s. 75, og EFT L 160, s. 32).

⁵⁹ Der var tale om artikel 4, hvorefter medlemsstaterne gennem politisamarbejde og retligt samarbejde i kriminalsager inden for rammerne af afsnit VI i traktaten om Den Europæiske Union yder hinanden den størst mulige hjælp i forebyggelsen og bekæmpelsen af terrorhandlinger.

For så vidt angår sagsøgernes erstatningssøgsmål, hvori der var nedlagt påstand om, at det fastslås, at Rådet inden for RIA var trængt ind på Fællesskabets kompetenceområde, erklærede Retten sig kompetent, men fastslog, at søgsmålet var åbenbart grundløst, da den relevante hjemmel til vedtagelse af bestemmelsen, som medførte deres tab, faktisk var artikel 34 i traktaten om Den Europæiske Union.

III. Begæringer om foreløbige forholdsregler

Antallet af begæringer om foreløbige forholdsregler i 2004 er forholdsvis mindre i forhold til det foregående år, da der er blevet fremsat 26 begæringer mod 39 i 2003. I modsætning til, hvad der blev konstateret i 2002, har faldet i antallet af begæringer om foreløbige forholdsregler ikke medført en tilsvarende stigning i antallet af begæringer om anvendelse af hasteproceduren i hovedsagerne, idet der som allerede nævnt kun er blevet indgivet 3 begæringer herom.

Rettens præsident afsagte kendelse i 34 sager om foreløbige forholdsregler. Bortset fra sager, hvori der blev anordnet foreløbige forholdsregler for et begrænset tidsrum (kendelser af 21.1.2004, sag T-217/03 R, *FNCBV mod Kommissionen*, og sag T-245/03 R, *FNSEA m.fl. mod Kommissionen*, og af 12.5.2004, sag T-198/01 R III, *Technische Glaswerke Ilmenau mod Kommissionen*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), og sager, hvori begæringen om udsættelse af gennemførelsen blev imødekommet, er alle begæringer fremsat i 2004 blevet afvist, navnlig begæringen fremsat af den autonome region Azorerne om udsættelse af den nye ordning om fiskeri i farvandene omkring denne øgruppe (kendelse af 8.7.2004, sag T-37/04 R, *Região autónoma dos Açores mod Rådet*, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) og begæringen fremsat af selskabet Microsoft.

For så vidt angår sidstnævnte sag fastslog Rettens præsident ved kendelse af 22. december 2004, *Microsoft mod Kommissionen* (sag T-201/04 R, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), at de af Microsoft fremlagte beviser ikke var tilstrækkelige til at godtgøre, at en umiddelbar gennemførelse af de korrektive foranstaltninger, som Kommissionen havde truffet, risikerede at påføre selskabet et alvorligt og uopretteligt tab.

Baggrunden for denne sag er Kommissionens beslutning af 24. marts 2004⁶⁰, hvori det blev konstateret, at Microsoft havde tilsidesat artikel 82 EF, idet selskabet i to særskilte tilfælde har misbrugt en dominerende stilling. Selskabet blev ligeledes pålagt en bøde på 497 mio. EUR.

Den første sanktionerede adfærd vedrørte Microsofts nægtelse af at udlevere visse »oplysninger vedrørende interoperabilitet« og tillade brugen heraf med henblik på udvikling og markedsføring af konkurrerende produkter på markedet for styresystemer til arbejdsgruppeservere i perioden fra oktober 1998 til beslutningens vedtagelse. Som korrektiv foranstaltning pålagde Kommissionen Microsoft at udlevere »specifikationerne« vedrørende kommunikationsprotokollerne klient-server og server-server til enhver

⁶⁰ Kommissionens endelige beslutning K(2004) 900 af 24.3.2004 om en procedure efter artikel 82 EF (COMP/C-3/37.792).

virksomhed, som ønsker at udvikle og markedsføre styresystemer til arbejdsgruppeservere. Specifikationerne beskriver visse karakteristika ved et program og skal ikke forveksles med »kildekoden«, som betegner den kode, der reelt udføres af computeren.

Den anden adfærd, som Kommissionen sanktionerede, var produktbindingen mellem multimedieafspilleren Windows Media Player og Windows-styresystemet. Kommissionen fandt, at denne praksis påvirkede markedet for multimedieafspillere. Som korrektiv foranstaltning pålagde Kommissionen Microsoft at tilbyde salg af en Windows-version uden Windows Media Player. Microsoft beholder dog muligheden for at markedsføre Windows med Windows Media Player.

Den 7. juni 2004 anlagde Microsoft sag ved Retten med påstand om annullation af Kommissionens beslutning (sag T-201/04). Den 25. juni fremsatte Microsoft begæring om udsættelse af gennemførelsen af de korrektive foranstaltninger i beslutningen. Efter fremsættelsen af denne begæring meddelte Kommissionen, at den ikke havde til hensigt at forfølge gennemførelsen af de korrektive foranstaltninger, inden der var blevet truffet afgørelse om begæringen om udsættelse.

Efter at have undersøgt sagens omstændigheder fastslog Rettens præsident i sin kendelse af 22. december 2004, at Microsoft ikke havde ført bevis for, at selskabet risikerede at lide et alvorligt og uopretteligt tab som følge af gennemførelsen af den anfægtede beslutning.

Apropos nægtelsen af at udlevere oplysninger om interoperabiliteten fandt Rettens præsident, at hovedsagen rejste flere principielle spørgsmål vedrørende de omstændigheder, som begrundede Kommissionens konklusion om, at en nægtelse af at udlevere oplysninger udgør et misbrug af en dominerende stilling i strid med artikel 82 EF. Rettens præsident fremhævede, at det tilkommer Retten at afgøre disse spørgsmål, og fastslog, at Microsofts annullationssøgsmål ikke umiddelbart kunne anses for at være uden grundlag, og at betingelsen om *fumus boni juris* (der består i umiddelbart at vurdere, om sagen er begrundet) derfor var opfyldt.

Rettens præsident fastslog imidlertid, at betingelsen vedrørende uopsættelighed ikke var opfyldt, da Microsoft ikke havde ført bevis for, at udbredelsen af oplysninger, som hidtil var blevet holdt hemmelige, kunne medføre et alvorligt og uopretteligt tab. Efter en faktisk undersøgelse af de konkrete følger, som Microsoft hævder, at udbredelsen ville have, konstaterede Rettens præsident, at udbredelsen af en hidtil hemmelig oplysning ikke nødvendigvis indebærer et alvorligt tab, og at der under hensyn til sagens omstændigheder ikke var ført bevis for et sådant tab. Microsoft havde heller ikke ført bevis for, for det første, at konkurrenternes anvendelse af disse oplysninger ville føre til, at oplysningerne ville komme til offentlighedens kendskab, for det andet, at konkurrerende produkter, som fortsat ville være i distributionskanalerne efter en eventuel annullation af den anfægtede beslutning, ville udgøre et alvorligt og uopretteligt tab, for det tredje, at Microsofts konkurrenter kunne »klone« selskabets produkter, for det fjerde, at Microsoft skulle foretage en grundlæggende ændring af sin handelspolitik, og for det femte, at beslutningen ville medføre en irreversibel udvikling på markedet.

For så vidt angår produktbindingen mellem Windows og Windows Media Player antog Rettens præsident, at visse af Microsofts argumenter rejste komplekse spørgsmål, såsom den konkurrencebegrænsende virkning af produktbindingen, der følger af »indirekte virkningerne af netværk«, som det tilkommer Retten at afgøre i hovedsagen. Efter at have fastslået, at betingelsen om fumus boni juris var opfyldt, undersøgte Rettens præsident, om der forelå uopsættelighed med hensyn til at meddele den begærede udsættelse. Rettens præsident analyserede de hævdede tab og fastslog, at Microsoft ikke havde ført konkret bevis for, at selskabet risikerede at lide et alvorligt og uopretteligt tab som følge af en krænkelse af selskabets kommercielle handlefrihed eller dets ry.

Indhold — Arbejdet ved Retten i Første Instans i 2004

	Side
I. Søgsmål vedrørende retsaktens lovlighed	79
A. Processuelle spørgsmål	80
1. Udeblivelsesdomme	80
2. Rettens behandling af egen drift af et anbringende angående grundlæggende retsprincipper.....	81
3. Sagsomkostninger	81
B. Formaliteten vedrørende søgsmål anlagt i medfør af artikel 230 EF	83
1. Retsakter, der kan gøres til genstand for et søgsmål	83
2. Fristen for anlæggelse af søgsmål	83
3. Retlig interesse i søgsmålet	85
4. Søgsmålskompetence	85
a) Beslutninger	86
b) Almengyldige retsakter	88
C. Konkurrenceregler for virksomheder	89
1. Betydningen af retspraksis vedrørende artikel 81 EF.....	90
a) De faktiske forhold	90
b) Processuelle spørgsmål i konkurrencesager	91
– Aktindsigt.....	91
– Anvendelsesområdet for meddelelsen af klagepunkter	91
– Følgerne af en udtrykkelig anerkendelse af rigtigheden af de faktiske omstændigheder under den administrative procedure	92
– Manglende anerkendelse af en absolut ret til at nægte at udtale sig	93
– Rimelig frist	94
c) Bevis for overtrædelse af artikel 81 EF	94

d) Bøder	95
– Retningslinjerne	96
Overtrædelsens grovhed	96
Varigheden	98
Skærpende omstændigheder	98
Formildende omstændigheder	98
– Meddelelsen om samarbejde	98
– Princippet ne bis in idem	99
– Udøvelsen af den fulde prøvelsesret	100
2. Forordning nr. 4064/89	101
D. Statsstøtte	102
1. Begrebet statsstøtte	102
a) Forhold, som skal foreligge, for at der er tale om statsstøtte	102
– Fordel	102
– Den statslige foranstaltningens specifikke eller selektive karakter	104
b) Rammebestemmelser	105
c) Tilbagesøgning	106
2. Procedurespørgsmål	107
E. Handelsmæssige beskyttelsesforanstaltninger	109
F. EF-varemærker	111
1. Absolutte registreringshindringer	111
2. Relative registreringshindringer	113
3. Spørgsmål vedrørende form og procedure	115
4. Funktionel kontinuitet mellem Harmoniseringskontorets instanser	116
G. Aktindsigt	117
H. Personalesager	118
II. Erstatningssøgsmål	120
III. Begæringer om foreløbige forholdsregler	122